

İLKÖĞRETİMİN YENİLEŞME TARİHİNDE BİR ADIM: NİSAN 1847 TÂLİMATI

*Prof. Dr. Yahya AKYÜZ**

GİRİŞ

Tanzimat döneminde Nisan 1847 tarihinde ilköğretimle ilgili olarak yayınlanan bir *Tâlimat*, ilköğretimde önemli yenileşme hareketleri başlatan bir belge olmuştur. Buna bazan *Nizamname* de denmektedir.

Ancak, bu belge, yayınlanmış olmakla beraber, bulunması hemen hemen imkânsız bir broşür olarak kaldığı, bütünlüğü içinde incelenip açıklanmadığı ve anlaşılması zor olduğu için, yeterince bilinmemektedir. Aziz Berker, *Türkiye'de İlköğretim (1839-1908)* başlıklı değerli eserinde, bu *Tâlimat*'a genişçe yer vermekte ise de, hükümlerinden önemli bazılarını zikretmemekte ve klişesini vermektedir. Ayrıca, *Tâlimat*'ı sadece Hicrî 1263 ve Milâdî 1847-48 olarak tarihlemektedir. Oysa, belgenin sonunda 21 R 1263 tarihi vardır. 21 Rebiyülâhir 1263 olan bu tarih, Milâdî 8 Nisan 1847'ye rastlamaktadır.

Bu belge, Sultan Abdülmecit'in 13 Ocak 1845'te Bâb-ı Âli'ye gidip Sadrazam ve tüm vekillere hitaben okuttuğu, eğitimin geliştirilmesiyle ilgili bir fermanına ve 1845'te Muvakkat (Geçici) Meclis-i Maarif'in ilköğretimin düzene sokulmasını öneren bir raporuna dayanılarak çıkarılmıştır.

Belgenin, 1846'da kurulan Meclis-i Maarif-i Umumiye tarafından hazırlanıp Sultan Abdülmecit'in bir iradesi olarak İstanbul mektepleri için yayımlandığı anlaşılmaktadır. Belgenin hazırlanmasında Emin Paşa, Fuat ve Ahmet Kemal Efendilerin etkili oldukları ileri sürülmektedir.

* Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi.

Bu incelememizde, önce *Tâlimat'ın bugünkü dile çevrilmiş metni* verilecek, ikinci bir başlık altında da *genel bir değerlendirilmesi* yapılacaktır. En sonda da *Tâlimat'ın asıl metni ve klişeleri* yer alacaktır.

TÂLİMAT'IN BUGÜNKÜ DİLE ÇEVİRİLMİŞ METNİ

Yazılışında nokta, virgül kullanılmayan, benzer hükümlerin düzenli olarak bir araya toplanmadığı *Tâlimat'ı*, kendi içinde kabaca ayırdığı bentlerini numaralayarak ele almak uygun olacaktır. Belgenin bugünkü dile çevrilmiş metni dik harflerle verilmiştir.

Tâlimat şu başlık altında yayınlanmıştır:

Padişahın emir ve iradesi gereği yapılan düzenlemeye uygun olarak, çocukların öğretim ve eğitimlerini nasıl yapacaklarına ilişkin sıbyan mektepleri hocaları efendilere verilecek Tâlimat'tır.

(1. BENT)

Hoca efendiler, mekteplerine verilen çocukları, eskiden beri yapılageldiği şekilde, Elifba cüzünden başlatacaklar, bu bitince, Amme cüzü ve sırasıyla Kur'an'ın öteki cüzlerini okutup öğreterek hatim ettireceklerdir (başka deyişle Kur'an'ı baştan sona okutacaklardır).

Padişahımız, çocukların kolayca eğitim ve öğrenim görmeleri yollarının meydana getirilerek kısa sürede az bir çaba ile bilim ve eğitim kazanmaları amacındadır. Bu konu, bundan önce, bilgili kişilerden oluşan Meclis-i Muvakkat'de (Geçici Meclis-i Maarif'te) ayrıntılı olarak görüşülmüştür.

Elifba'ya başlayan çocuklara hem harfleri okutmak ve hem de onların yavaş yavaş yazı yazmayı da öğrenmeleri için, Padişah her mektebe yeter sayıda taş levhalar gönderecektir. Üzerine yazı yazılıp silinebilen bu levhalar Mekke, Medine ve Arabistan'ın öteki yörelerinde kullanılmaktadır. Bu levhalara harf şekillerini yazmak uygundur ve mektebe başlayan çocuklara onlardan birer adet verilecektir. Örneğin, çocukların öğrendikleri Elif, Be, Te, Se, Cim harfleri bu levhalara yazdırılacak ve 'üstün' denen işaretle gösterilecek ve mümkün olduğu kadar çocukların zihni aldığı anlatımla, Elif'in şekli böyledir, bu harfe Elif derler diye söylenecek ve birkaç kez tekrar edilecek ve tekrar ettirilecektir.

Yazım sanatına kabiliyet insanın doğasında bulunduğundan, çocuklar kendi kendilerine kaldıkları zaman bile, oyun şeklinde, bir kalem veya çöpü ellerine alır, mürekkep bulurlarsa, kâğıt, duvar, tahta üzerine gelişigüzel çizgiler çizerler. Böylece, kalem kullanmak doğal birşey olduğundan, az alıştırma ve tekrar ile, insanın doğasında olan birşey gün yüzüne çıkıp gerçekleşeceğinde şüphe yoktur. Hoca efendiler bu hususa dikkat etmelidirler. Başka deyişle, hocalar çocuklara bir yandan Elifba cüzünü okutmalı, bir yandan da derslerini levhalara yazdırarak, Allah'ın yardımı ile, Elifba cüzü bitinceye kadar yazı yazmaya alıştırmalıdır. Gerçi, Kur'an'ı okuturken de, çocuklara derslerini levhalara yazdırarak öğretim yapmak onların çabucak ve kolayca öğrenmelerine çok yardım edeceği açık ise de, bu durumda, Kur'an'a olan saygıya karşı şeyler ortaya çıkabileceğinden, âyetlerin yazdırılarak öğrenilmesinden kaçınılmalıdır. Düzenlenecek olan Türkçe sözlük ve Ahlâk risalesi levhalara yazdırılarak öğretilmelidir.

Çocuklar, bellerinde pirinçten (metal), içinde emici ipeği (lika) çok, mürekkebi az ve iki kalemle beraber, fakat kalemtraşsız (çakı) olarak, Arabistan'da olduğu gibi divit (madenî kalemlik) taşıyacaklardır. Velileri çocuklara bunlardan satın alırlarsa gümüşten değil, pirinçten almalıdırlar. Divit içinde kalemtraş (çakı) bulunmayacak ve çocukların kamyş kalemlerini hocaları açacaktır.

Çocuklara yukarıda belirtildiği gibi okutturulup yazdırılırsa, Allah'ın yardımı ve onların yaratılıştan gelen kabiliyetleri ile az zamanda öğrenme yetenekleri gelişir ve harflerin şekillerini gereği gibi öğrenirler. Birden çok harfin, örneğin Elif'in öteki harflere nasıl bittiğini, yine Ba, Ta, Sa, Cim harflerinin öteki harflere bitişme şekillerini, hocaların Beb, Bet, Bec diye gösterip söylemesiyle öğreneceklerdir. Fakat üç, dört, beş, altı harfli olan sözcüklerin harflerinin bittiği zaman nasıl yazılacağını henüz Elifba cüzünü okuyan çocuklar anlayamazlar. Bunlara, Amme cüzüne çıktıktan hatim edinceye kadar birşey yazdırılmaması da uygun değildir. Bu çocuklar, dersleri ilerleyip Sarf (Arapça veya Osmanlıca dilbilgisinin kelimelerin oluşumu ve değişimi ile ilgili kısmı) okumaya başladıkları zaman yazıya da başlayacakları ve daha karmaşık konulara geldiklerinde yazıyı öğrenirlerse de, küçükken yazıya başlamaları, ilerde zahmet çekmemelerini ve öğrenim zamanlarını boşa harcamalarını sağlayacağından, bunlar için Türkçe olarak üç, dört, beş ve altı harfli isimler ve kelimelerden oluşan bir Lûgat kitabı hazırlanacak ve her mektebe verilecektir. Bu çocuklara, sözü geçen

Lûgat sayfa sayfa ve taş levhalar üzerine yazdırılacaktır. Fakat, bu çalışmaların, onların Kur'an'ı öğrenmelerine zararının olmamasına dikkat edilecektir.

(2. BENT)

Birinci bentte söylendiği gibi, mektebe yeni başlayan çocuklara hocalar önce Elifba cüzünü okuttuktan sonra, onları Amme cüzüne başlatırlar. Fakat, çocukluğun gereği olarak, oyun oynamak ve bazı yaramazlıklar yapmak gibi şeylerden zevk almak onların yaratılışında daha ağır basar. Büyüdükçe ve akılları başlarına gelmeğe başladıkça ve bir yandan da okuyarak, insanlık ve insana yakışan güzel davranışları öğrenirler. Ancak, küçükken, güzel davranışların adını bile bilseler yararlı olur. Elifba cüzünü okuyup Amme cüzüne başlatılan çocuklara, Elifba cüzünde öğrendikleri kadar yazı, onların okumayı sökmelerine destek olabileceğinden, Meclis-i Maarif-i Umumiye tarafından sağlanacak, dinen ve aklen güzel davranışlar ve yasaklanan kötü davranışlara ilişkin Türkçe kısa güzel Ahlâk risalelerinin (kitapçıklarının) okutulmaya başlanması onların güzel ahlâk kazanmaları için uygun olur. Hocalar, Kur'an derslerinden sonra, sözü geçen risalelerden verecekleri dersleri yine levhalar üzerine yazdırarak öğretmelidirler.

(3. BENT)

Çocuklar, birinci hatimi bitirip ikinciye başladıkları sırada, mekteplere tayin olunacak güzel yazı hocalarından, tüm yazı çeşitlerinin anası olan Sülüs ve Nesih türü yazıları öğrenmeye başlatılmalıdır. İkinci hatime çalışırken, herkesin üzerine farz olan dinî bilgileri edinmeleri için İlmihal (dinbilgisi) risalesini onlara okutmalıdır. Bu sırada, Kur'an'ın okunuşu usûllerini öğrenmeleri için Türkçe Tecvit kitabını da okutmalıdır. İlmihal ve Tecvit'te geçen Arapça sözcükleri ve harflerin özellikleri çocuklara kendi dilleri ile (Türkçe) ve mümkün olduğu kadar anlayabilecekleri ifadelerle anlatılmalıdır. Hoca efendiler, tayin edilen muîn-i mekâtîp (müfettiş)lerin gösterecekleri kolay öğretim yollarına göre öğretim yapıp anlatmalı ve adigeçen risaleleri ezberletmeye çalışmalıdırlar.

(4. BENT)

Ana babalarının rızasıyla dört ve beş yaşında mektebe verilen çocukların dışında, çocukların mektebe verilme zamanı, altı yaşını bitirdikleri zamandır. Bu yaşı geçirip, çocuklarını mektebe verme-

yip cahil bırakan ve Padişahın emir ve fermanına uymayanlar, dinen ta'zir cezasını hak edeceklerdir. Böyle, mektebe verilmeyen çocukları araştırmak için ayrı (özel) memurlar tayin edilmiştir. Mahalle imamları ve muhtarları da bu işle görevlidirler. Bu görevliler, böyle çocukların ana baba ve velilerini, altı yaşında olup da mektebe verilmeyen köle çocukların sahiplerini araştıraraklar ve kendilerine durumu bildirecekler, dinlemezlerse, Meclis-i Maarif-i Umumiye'ye bildireceklerdir. Mektep hocaları da, altı yaşına gelmiş ve mektebe verilmemiş çocukları dikkatle araştırarak ve böyle çocukların bulunduğunu haber alırlarsa, o mahallenin imam ve muhtarları vasıtasıyla babaları ve velileri uyarılacaklardır....

Eğer bu yoldaki uyarı ve ihbar etmede ihmalkâr, gevşek davranırlar veya eş dost kayırma olursa, bunu yapanlar suça katılmış sayılacağından, onlar da ta'zir edileceklerdir.

(5. BENT)

Sıbyan mekteplerinde, yukarıda belirtilen bilgileri kazandıktan sonra, çocuklar Rüşdiye mekteplerine alınacaktır. Sıbyan mekteplerinin ortalama süresi dört yıldır. Bu süre içinde elde ettikleri bilgilerden çocuklar her yıl (dördüncü yılın sonunda), uygun görülen yer ve mektepte sınavdan geçirilecekler ve Rüşdiye mekteplerine alınmaya hak kazananlar bu mekteplere alınacak ve kendilerine, sıbyan mekteplerinde okudukları bilgilerin üzerinde olarak şu dersler okutulacaktır: Din derslerinden Birgivî risalesi, Arapçanın ilk bilgilerinden Sarf ve Nahiv kitapları (dilbilgisinin kelimeler ve cümle kuruluşu ile ilgili kısımları), Sülüs ve Nesih yazı türlerini öğrenmeye devamın yanında, isteklerine göre Rik'a, Ta'lik, Divanî tür yazıları, halka yetecek kadar dört aritmetik işlemi, hesap ve sayı sayma.

Padişahın samimî niyeti, çocukların bilgi ve bilim kazanmaları olduğu için, onlar da gece gündüz Padişaha dua etmeli ve görevlerini iyi yapmalıdırlar.

(6. BENT)

Sözü geçen sınavda, sıbyan mekteplerinde dört yılı tamamlamış ve bu süre içinde ilk ve ikinci bentte gösterilen bilgileri öğrenmedikleri anlaşılan çocuklar mektepten çıkarılmayıp, en çok üç (toplam yedi) yıl daha devam ettirilip her yıl sınava alınacaktır. Yedi yılın sonunda da gerekli bilgileri öğrenemeyenler çok geri anla-

yıŖılı ve ahmak anlamına gelir. Bu tür çocukları ana babası ve velisi ve sahibi isterlerse mektepten alırlar, isterlerse bir süre daha mektepte tutabilirler.

Hoca efendiler, sıbyan mekteplerinde çocukların dört yıl içinde Rüşdiyyeye verilmeye yeterli hale gelmelerini üzerlerine bir borç bileceklerdir. Bu konuda gevşeklik gösterirlerse, meslektaşları ve Meclis-i Maarif üyeleri gözünde mahcup düşerler. Hoca efendilerin böyle bir gevşekliğinin olumsuz sonuçları tüm çocukları etkiler ve kusur yalnızca kendi üzerlerinde kalır. Bu nedenle, hocalar için bu tarafını iyi düşünüp sorumlu olmaktan kaçınılmalıdır.

(7. BENT)

...Sıbyan mekteplerinin dört yılı boyunca Kur'an'ı ezberleyip hafız olabileceği durumlarından anlaşılan ve sınavla ortaya çıkan çocuklardan isteyenler hafızlığa da çalıştırılacaktır. Bu süre içinde hafızlığını tamamlamayanların durumu Meclis-i Maarif tarafından incelenecektir.

(8. BENT)

Kur'an'ın usûlüne göre çeşitli okuma şekillerini öğrenmek hafız olduktan sonra olacağından, çocuklar bu sırada Rüşdiyye mekteplerinde bulunacağından, çocuklara bu okuma şekillerini öğretmek Rüşdiyye hocalarına düşer. Bu nedenle, sıbyan mektebi hocaları bu okuma şekillerini öğretme zahmetine girmesinler.

(9. BENT)

Bazı sıbyan mekteplerinden erkek ve kız çocuklar bir yerde karışık oturtulmaktadır. Oysa bu, uyulması gereken yüce usûl ve terbiyeye aykırıdır. Bu nedenle hoca efendiler, kızların sıralarını erkeklerinkinden ayırıp erkeklerin kızlarla aşırı sohbet edip onlara karışmamalarına çok dikkat etmelidirler.

(10. BENT)

Bazı sıbyan mekteplerinde, vakfı yapanın şartına uygun olarak görevli bir baş halife (kalfa, hocanın yardımcısı) var, fakat bazılarında yoktur. Bu mektepler için hoca efendilerin göreve gelmekte haklı bir engeli ve gerekli işleri ortaya çıktığında çocukları okutmaya yetenekli ve yeterliliği sınavla anlaşılacak kimselerden birer baş halife tayin edilmesi Padişahın isteğidir. Böyle bir düzenleme yapı-

lacaktır. Şimdiki halde, halifesi olsun olmasın, mekteplerde, çocukların hocadan aldıkları derslere ve levhalara yazacakları yazılara yardımcı olarak, birkaç hatim etmiş yetenekli çocuklardan, aynı dersleri okuyanları çalıştırmak için, hocalar ayrı ayrı müzakereciler tayin edecekler ve bu çocuklara da halife denecektir.

(11. BENT)

Sıbyan mektebine başlamış çocuklardan babası vs. ile taşraya gidenler olursa: Padişahımız sayesinde taşra mektepleri de İstanbul mektepleri gibi iyi bir şekilde alacaktır. Bu nedenle, o çocuklar, İstanbul'daki mektebinde bıraktığı dersten başlayarak, vakitlerini boşa geçirmeyerek derslerini ilerleteceklerdir. İstanbul'a döndüklerinde, sıbyan mekteplerindeki bilgileri ve bilimleri okudukları sınavla anlaşılırsa, Rüşdiyeye gideceklerdir. Yeterli ders öğrenmedikleri anlaşılana kadar tekrar sıbyan mektebine alınıp bilgileri tamamlatılacaktır.

(12. BENT)

Sıbyan mektepleri öğrencilerinden, İstanbul'da bir mahalleden ötekine ya da yazı geçirmek için Boğaziçi'ne gidecekler ya da oradan İstanbul'a gelecekler için de 11. bendin hükmü uygulanacaktır. Gittikleri mekteplerin hocaları, bu çocukları, önceki mekteplerinde okudukları derslerin üstünden başlatacaklardır.

(13. BENT)

Yukarıda belirtildiği gibi, taşraya gitmiş bir çocuk, döndüğünde, sınavdan geçirilip, sıbyan mektebi ve Rüşdiyenin derslerini öğrendiği anlaşılırsa ve İdadiye, Tıbbiye, Harbiye, Bahriye gibi mekteplere gitmek isterse buna izin verilecektir. Hoca efendiler bu hususa da dikkat etmelidirler.

(14. BENT)

Yukarıda açıklandığı gibi, taşraya giden, ya da bir mahalleden ötekine taşınan vs. çocukların derslerine kaldıkları yerden başlayabilmeleri için hocalar kendilerine birer yazı verecekler, dönerken de yine hocalar onlara böyle bir yazı vereceklerdir.

(15. BENT)

Padişahımız sayesinde, tüm sıbyan mektepleri hocalarının lâ-yık olduğu maaşı alıp hayat sürmelerine ve mekteplerin gelirlerinin

lışmalarını artırdıkça, sözle ve davranışlarıyla, normaldekinden daha çok beğenip takdir etmeli ve onlara, öteki çocuklar arasında daha şerefli bir yer sağlamak için ana babalarına bu çalışmalarını bildirmeli, onların da ödöl vermelerini istemelidirler.

Çocukların kabahatlerine gelince: Çocuk, hocanın isteğine göre dersini güzelce okuyup öğrenmişse, fakat gevşeklik ve tembellikten dolayı çalışmayıp dersi geri kalmışsa, ya da Ahlâk risalesinde ayrıntularıyla belirtilen kötü huylardan birini yapmışsa ve dersçe de bir kabahati olursa, bu kabahati işleyen kimin çocuğu olursa olsun, akranı çocuklar arasında utanacağı için, bu çocuğun minderi yazın hoca ve kalfanın görebileceği şekilde dışarı, kışın ise kapının iç tarafına konulup çocuk orada oturtulmalıdır. Hoca, böyle çocuklara sövüp vurmuyacak, yalnızca, dince caiz olan dargın bir yüz göstermek, incitmek üzere kulağını çekmek, ırz ve namusa dokunmayacak şekilde acı söz söylemek gibi yollara başvuracaktır.

Çocuk, kabahati daha büyükse, hocanın uygun gördüğü süre ayakta tutulacak, ayakta durduğu süre içinde serbest bırakılmayıp mektep kalfaları tarafından sıra ile dersi tekrar tekrar okutturulacaktır. Bu, hem ona faydalı hem de çok acı vermeyen bir yoldur. Çocuk, mektepte bazı bedenî hizmetlerde de kullanılabilir. Akşam tatiline kadar çocuk böyle cezalandırıldıktan sonra, hoca, ana babasına ve velisine de çocuklarının derse çalışmadığı şeklinde bir şikâyet haberi göndermelidir.

Eğer çocuğun kabahati birine sövmek, başkasını dövmek veya Ahlâk risalesinde yazılan kötü davranışlardan birini yapmak şeklinde ise çocuk, velisinin izni ile, tahammülüne göre, zarar görmeyecek şekilde ve falakaya yatırılmadan, nâzik organları korunarak, yaban asması veya yâsemin gibi yumuşak değneklerle hafifçe dövülecektir.

Din dersleri kitaplarında yazıldığı gibi, yedi ve daha yukarı yaşlarda bulunan çocuklara abdest alıp namaz kılmaya alışmaları için velilerin emir ve uyarıda bulunması gerektiğinden, hocalar, o yaşlarda bulunan çocuklara, mektepte iken namaz vakti gelince abdest aldırıp namazlarını kıldırmaya özellikle dikkat edeceklerdir. On yaşını tamamlayanlar, namaz kılmakta tembellik ve gevşeklik gösterirlerse, uyarılmadan, velilerinin izni alınarak elle dövüleceklerdir. Ramazanda da, alışmaları için, oruç tutmaları yaşlarına göre emir ve tembih edilecektir.

(21. BENT)

19. Bentte belirtildiği gibi, hocalar, haftalık bir ücret veremeyecek kadar yoksul olan çocuklardan ücret, kömür parası, okula başlama ikramiyesi vs. istemeyeceklerdir. Padişahımız, hocaların bu bakımdan olan maddî kayıplarını telâfi edip onların memnun olacağı imkânları sağlayacaktır. Bu nedenle hocalar Padişaha hayır dualar edip görevlerini iyi yapmalıdırlar.

(22. BENT)

Zengin veya halktan kim olursa olsun, zamanı gelince çocuklarını, yetim ve kölelerini önce sıbyan mektebine, sonra, süresi dolup imtihan olunarak Rüşdiye mektebine vermeye mecburdur. Orada da gerekli bilimleri okumadıkça ve okuyup öğrendiği sınavla anlaşılmadıkça bir iş veya sanata veremez. Bu zorunluluk, Padişahımızın bütün tebası için olan şefkat ve merhametinden dolayı getirilip bildirilmektedir. Padişah, tüm tebaasının eğitilmesini ve durumlarının iyileştirilmesini istemektedir. Bu alanda getirilen düzenlemelerin korunması gerekir. Hocalar da bu hususları incelemeli ve araştırmalıdır.

Altı yaşını geçmiş, fakat ekonomik bakımdan sıkıntıda olduklarından dolayı ana babasının bir iş veya sanata vermeğe mecbur kaldıkları çocuklar ve yediden onbir ve en çok onüçüne gelmiş (ve çalışan) çocukların kazançlarına engel olunmayacaktır. Ancak, bunların din bilgilerini mekteplerde öğrenmeye yaşları müsait olduğundan, gerekli bilgileri öğreninceye kadar hergün sabahları mekteplere gelip birer ders alıp işlerine gideceklerdir.

Sıbyan mekteplerinde okunması şart olan bilimler ve bilgiler, âhret ve dünya için yeterli değildir; bunların gerekli düzeye çıkarılması Rüşdiye mekteplerinde öğrenim görmeye bağlıdır.

Bu nedenle, esnaf çocuklar ve başka yaşı büyük olan çocuklar, sıbyan mekteplerindeki bilimleri ve bilgileri tamamladıktan sonra Rüşdiye mekteplerine alınacaklardır. Esnaftan olanlar, bu mekteplerde sabahları birer ders aldıktan sonra işlerine gidecekler ve bu şekilde, iki yıl boyunca Rüşdiyeye devamları zorunlu olacak, ancak bundan sonra zorunlu öğretim çerçevesinden çıkacaklardır. Bunlardan, yaşı onüçe yaklaşmış sıbyan mekteplerinde bulunan bilimleri tamamlayıp sınavla Rüşdiye mekteplerine girenler, kısa bir süre devam ederek yaşları onüçe gelmişse, bu çocuklar da, günde birer

ders olarak iki senelik süreyi tamamlayacaklardır. Ondan sonra istediklerini yapabilirler. Onbirden onaltı yaşına kadar olan bilim ve eğitimden yoksun çocuklar da, eğer esnaf iseler hergün sıbyan, sonra Rüşdiye mekteplerine gelip birer ders olarak dinî ihtiyaçlarını öğreneceklerdir. Eğer, varlıklı kişilerin çocukları olup da esnaf değıllerse ve ortalıkta serseri gibi (başiboş) dolaşıyorlarsa, onlar, devam zorunluluğına uyarak, her gün okula gelip dört sene sıbyan ve iki sene de Rüşdiye mekteplerinde okuyacaklardır.

Bent bent belirtilen bu hususların uygulanması Padişahın emir ve iradesi gereğıdir.

Padişahın kalıcılığına can ve gönülden dua etmek üzerimize borçtur.

(23. BENT)

Padişahımız, tüm tebasının güvenlik ve rahatı, mutluluğı, can ve malının korunması için lütûf ve çaba göstermektedir. Yine o, dünya ve âhirette başarı ve kurtuluşumuz için gerekli olan bilimler ve sanatların yayılması ve desteklenmesiyle herkesin Allah ve insanlar gözünde kötü ve ayıp sayılan cahillik rezaletinden kurtulup bilim ve olgunluk kazanmalarının yollarını bulmaya çok çaba ve özen göstermektedir. Bundan dolayı kendisine teşekkür ve dua etmemiz gerekir.

Çocuklara da, küçük yaşlarında, İslâm dini ve Padişahın ne demek olduğunu anlamaları ve yaşadıkça da bu yoldaki görevlerini unutmamaları için her gün ikindi vakti evlerine gönderilirken hocalar bir Fatiha ve üç İhlas ve bir de aşağıdaki duayı okutup 'âmin' de-dirtmelidirler:

"(...) Allah, Sultan Abdülmecit'in saltanatını kıyamete kadar devamlı kılsın, ömrünü, görkemini artırsın. Onu, mekteplerle ilgili faaliyetlerinde olduğu gibi, her alanda başarılı kılsın (...), âmin."

21 Rebiyülâhir 1263

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Metnini ve çevirisini verdiğimiz 8 Nisan 1847 tarihli Tâlimat'ın Türk eğitim tarihindeki yeri ve önemi nedir?

Bu sorunun cevabı, Tâlimat'ın temel hükümlerini aşağıdaki gibi maddeler haline getirdiğimizde ortaya çıkacaktır. Bu maddeler

kendi ifadelerimizle düzenlenmiş, açıklamalarımız ise parantez () içinde verilmiştir.

Öğretim programları

* Sıbyan mekteplerinin ders programları şöyledir: Elifba cüzü, Amme cüzü ve öteki cüzler, Kur'an (hatim ettirilecek), Türkçe Ahlâk risalesi, Türkçe Tecvit, İlmihal (dinbilgisi), Türkçe sözcüklerin okutulup yazdırılması, Güzel Yazı, isteyen ve yeteneklilerin hafızlığa çalıştırılması.

* İlmihal ve Tecvit derslerinde geçen Arapça kelimeler çocuklara Türkçe olarak ve mümkün olduğu kadar anlayabilecekleri ifadelerle anlatılacaktır.

(Burada, açıklamaların çocuğun anlayabilecekleri ifadelerle yapılmasının istenmesi ileri bir eğitim görüşü olarak dikkati çekiyor.)

* Öğrenciler, Türkçe hazırlanacak bir Sözlükten de kelimeleri yazarak öğreneceklerdir.

* Çocuklara Türkçe hazırlanacak Ahlâk risaleleri de okutturulacak ve yazdırılacaktır.

* Sülüs ve Nesih denen yazı çeşitleri tüm yazıların anasıdır. Sıbyan mekteplerinde bunlar öğretilmektedir.

(Bu programda, sıbyan mekteplerinin geleneksel programına göre önemli yenilikler vardır. Bunlar, Türkçe Sözlüğün okutulup yazdırılması, Türkçe Ahlâk ve Türkçe Tecvit okutulması, Okuma ile beraber Yazının da öğretilmesidir.)

* Rüşdiye mekteplerinin programı şöyledir: Birgivî risalesi (bir dinbilgisi kitabı), Arapça dilbilgisi, Sülüs ve Nesih yazıların yanında, isteğe göre Rik'a, Ta'lik, Divanî tür yazılar, halka yetecek kadar dört aritmetik işlemi, hesap ve sayı sayma, Kur'an'ın çeşitli okuma şekilleri, isteyen ve yeteneklilerin hafızlığa çalıştırılması.

(Bu programda henüz Tarih, Coğrafya, Tabiat Bilgisi vs. gibi dersler görülüyor. Nedeni, genel Rüşdiyelerin o sırada bir orta öğretim kurumu olarak değil, sıbyan mekteplerinin devamı olarak düşünülmesindedir. Programda yazı çeşitlerini öğrenmeye önem verildiği görülüyor.)

* Taşrada sıbyan ve Rüşdiye mekteplerini bitiren çocuklar, buralardaki bilimleri öğrendikleri sınavla belli olursa, İdadiye, Tıbbiye, Harbiye, Bahriye mekteplerine girebileceklerdir.

(Bu hüküm, İstanbul'da Rüşdiyeyi bitiren çocukların adigeçen okullara doğrudan gidebilecekleri anlamına da gelir. Böylece bu okullar artık biraz daha nitelikli -ama yine de yetersiz- bir sivil öğrenci kaynağı kazanmış oluyorlar.)

Öğretim araç gereçleri

* Sıbyan mekteplerinde harfleri okumak ve yazmak için "taş tahta"lar kullanılacaktır. Saygıya karşı durumlar ortaya çıkabileceği için (ayak altında kalması gibi vs.) Kur'an âyetleri taş tahtalara yazılmayacaktır.

("Taş tahta", Fransızca "arduvaz" denen siyah bir taş türünden yapılmış bir defter sayfası büyüklüğünde, etrafına koruyucu bir tahta geçirilmiş, yüzeyi düz bir levhadır. Bir taş kalemle üzerine epeyce bastırılarak yazıldığında beyaz bir iz kalır. Her iki tarafı da yazılabilir. Öğrenciler, su ya da tükürükle ıslattıkları bir bezle yazdıklarını silebilirler. Taş tahta, ilkokullarda, o tarihten yüzyıl sonrasına kadar zaman zaman kullanılmıştır.)

* Çocuklar bellerinde (kuşağa sokulu olarak) metalden (pirinç) "divit" denen bir kalem takımı taşıyacaklardır. Divit, kamış kalemle mürekkebe batırıp yazmakta kullanılır. Öğrencilerin ellerini kesme ve birbirlerini yaralama gibi tehlikelere karşı, divit içinde kalemtraş denen çakı bulunmayacak, kamış kalemleri öğretmenler açacaktır.

(*Talimat*'ta, taş, tahta ve divit için, "Mekke, Medine ve Arabistan'ın öteki yörelerinde kullanılan" diyor. Kansu bunu şöyle açıklıyor: "Bunun nedeni, softaların itiraz ve isyanından korkulmasıdır. Yoksa, oralarda taş tahta kullanılmıyordu." *Tâlîmat*'ta henüz kurşun kaleminden ve kara tahta ile tebeşirden söz edilmiyor.)

Öğretim yöntemleri

* Çocuklar, okuma yanında derslerini yazacaklardır; bu, öğrenmelerini kolaylaştırıp çabuklaştırır.

* Yazım sanatına ilgi ve kabiliyet çocuğun doğasında vardır. Alıştırma ve tekrar ile bu bilgi günyüzüne çıkıp gelişir.

(*Talimât*'ın bu alandaki hükümleri, geleneksel sıbyan mektebi öğretim yöntemlerine göre çok önemli yeniliklerdir. Burada, okuma yanında yazmanın öğretimi kolaylaştırıp çabuklaştıracağı modern öğretim yöntemleriyle bağdaşan bir görüştür. Ayrıca, yazım işinin çocuğun doğasında bulunduğunun belirtilmesi, *Tâlîmat*'ın çocuk psikolojisine atıf yaptığını göstermesi bakımından çok önemlidir. Çocuğun yaratılışdan ilgi duyduğu bir şeyin alıştırma ve tekrarlarla ortaya çıkıp gelişeceğinin belirtilmesi de yine psikolojik bir görüştür. Burada *alıştırma* ve *tekrarın* da okuma ve yazma öğretiminde bir yöntem olarak uygulandığı görülüyor.)

* Çocuğun doğasında, oyun oynamak, yaramazlık yapmak ve bunlardan zevk almak ağır basar.

(*Tâlîmat*'taki bu hüküm çok ilginçtir. Kansu'nun dediği gibi bu, "*Tâlîmat*"ı yazarların, çocuğun yaratılışının araştırılması ve öğretimin bu araştırmanın verilerine dayandırılması gereğine dair bir eğilimleri olduğunu göstermektedir. Bu, çocuğa yeni ve bilimsel bir bakış açısının başlangıcıdır." Ayrıca bu, oyunun çocuğun en önemli ve kendini isteyerek verdiği bir faaliyet olduğu şeklindeki modern görüşlerle de tutarlıdır.)

(Öğretim yöntemleri arasında sınıf sistemi yoktur. Öğretim bireyseldir. Bkz. Öğrenim süresi ve sınavlar.)

* Öğretim yöntemleri arasında "ezber"de görülmektedir.

* "Muîn-i mekâtîp" adıyla atanacak olan müfettişler, hocalara rehberlik edip kolay öğretim yöntemlerini göstereceklerdir.

(Bkz. Öğretmenler ve yardımcıları).

Disiplin

* Hocalar, çalışkan, terbiyeli çocukları yanibaşlarına oturtup onları övücü sözler ve davranışlarla ödüllendireceklerdir. Bu durumu, o çocukların velilerine de bildireceklerdir.

* Çocukların "falaka" ile dövülmesi, dinde olmadığı için kaldırılmıştır. Hocalar, kabahat işleyen, tembellik eden vs. çocukları duruma göre, yumuşaklık ve sevgi ile mektebe ısındırma yolunu tutacaklardır.

* Hocalar, çocukların suç ve kabahatleri arttıkça, onlara gittikçe artan biçimde şu cezaları vereceklerdir:

a) Minderini kapıya doğru uzaklaştırmak, dargın yüz göstermek, incitmek üzere kulağını çekmek, ırz ve namusa dokunmayacak şekilde acı söz söylemek.

b) Çocuğu ayakta tutmak ve bu süre zarfında dersini tekrar tekrar okutturmak. Çocuğu bedenî hizmetlerde kullanmak, ayrıca velisine şikâyet etmek.

c) Velisinin izni ile, nâzik organlarını koruyarak çocuğu yaban asması veya yâsemin çubuğu gibi yumuşak değneklerle dayanmasına göre hafifçe dövmek.

d) On yaşına gelip de namazını kılmayan çocuğu, velisinin izni alıp elle dövmek.

(Bu disiplin hükümleri arasında bugün kabul edilemeyecek olanlar çok. Ancak, eski duruma göre bir gelişme görülüyor. Şöyle ki, "falaka"nın kaldırılması başlı başına bir yeniliktir. Bunun için, falakanın dinde bulunmadığının gerekçe olarak gösterilmesi, geleneksel hale gelmiş ve çok alışılmış olan bu "terbiye" aracının kalkmasına hocaların ve velilerin tepki göstermelerini önlemek için olsa gerek. Ne var ki, falaka, uygulamada daha altmış yıl sıbyan mekteplerinden kalkmayacaktır. Ayrıca, hocadan, çocukları sevgi ve yumuşaklık ile mektebe ısındırmasının istenmesi modern görüşlerle uyum halinde. Çocuğa dersini tekrar tekrar okutmak da faydalı bir ceza olarak düşünülmüş.)

(Ayrıca şunu da ekleyelim: *Tâlimat*, ödül ve cezayı öteki çocuklara da ibret olur diye değerlendiriyor.)

Zorunlu öğretim ve devam

* Çocuklar altı yaşını bitirince mektebe verileceklerdir. Ana babalar isterlerse dört ve beş yaşındaki çocuklarını da mektebe gönderebilirler. Ana babalar, altı yaşını bitiren erkek ve kız çocuklarını ya da köle çocuklarını sıbyan mektebine göndermeye mecburdurlar. Hocalar, imamlar, muhtarlar, yaşı gelip de mektebe gitmeyen çocukların bulunup bulunmadığını araştıracaklar, ana babaları uyuracaklar, gerekirse durumu Meclis-i Maarif-i Umumiye'ye bildireceklerdir.

(Burada, ilk kez 1824'de II. Mahmut'un bir fermanıyla getirilen sıbyan mekteplerine gitmenin zorunlu olduğu ilkesi tekrarlanıyor.

Bu hükümde ayrıca, Osmanlı toplumunda bulunan kölelik kurumunun da izleri görülüyor: Köle çocukları da mektebe devam zorunluluğu kapsamı içinde tutuluyor. Kölelik, Abdülmecit tarafından bu *Tâlimat*'ın çıkarıldığı 1847 yılında ve daha sonra yayınlanan fermanlarla kaldırılmış fakat toplumdan tümüyle kalkması zaman almıştır.)

(Veliler, çocuklarını, altı yaşını ne zaman bitirirlerse o zaman mektebe vereceklerdir. Bu, herhangi bir aya rastlayabilir. Böylece her çocuk okula farklı bir günde başlamaktadır. Daha önceden de böyleydi.)

(Veliler, isterlerse, dört beş yaşındaki çocukları mektebe verebilirler. Bu da geleneksel bir uygulamadır. Böylece, sıbyan mekteplerinin kısmen "ana okulu" işlevini sürdürdüğü görülüyor).

* Çocuklarını mektebe vermeyenler dinen ta'zir'i hak edeceklerdir.

(Ta'zir, cezaları gösterilmemiş olan suçlara kadı efendinin tayin edeceği cezadır).

* Altı yaşını geçtiği halde, ekonomik bakımdan sıkıntıda oldukları için ana babasının okula göndermeyip bir işe verdiği çocukların işi engellenmeyecek, on üç yaşına kadar bu çocuklar her sabah mekteplere gelip birer ders aldıktan sonra işlerine gideceklerdir. Böylece, bu çocuklara gerekli din ve dünya bilgileri öğretilmeye çalışılacaktır vs.

(Burada Unat'ın dediği gibi, çalışan çocuklar için günün gerçeklerine ayak uyduran bir esneklik getirildiği görülüyor.)

(Çocukların sıbyan mektebine gitmeden bir işte çalışamayacakları hükmü II. Mahmut'un 1824 tarihli fermanında da yer alıyordu.

(Cumhuriyet döneminde çıkarılan 22 Mart 1926 tarihli ve 789 sayılı *Maarif Teşkilâtına Dair Kanun*'da şöyle bir hüküm vardı: "İlk tahsil çağını geçirmiş ve hiç tahsil görmemiş çocukları kabul eden müesseseler bunlara ilk tahsili de vermeğe mecburdur.")

(Yüzyıldan daha fazla bir zaman sonra çıkarılan 5 Ocak 1961 tarihli, 222 sayılı ve halen geçerli olan *İlköğretim ve Eğitim Kanunu*'nda (md.59) benzer olan şu hükmün yer alması, 1824 ve 1847'de

problemin iyi düşünölmüş olduğunu göstermesi bakımından ilginçtir: "İlköğretim çağında olup da mecburî ilköğretim kurumlarına devam etmeyenler, hiç bir resmî veya özel iş yerinde veya her ne surette olursa olsun, çalışmayı gerektiren başka yerlerde ücretli veya ücretsiz çalıştırılmazlar." [Ancak, ders zamanları dışında, çocukların çalışmaları bazı şartlarla serbesttir.]

* Çocukların okula başlatılması sırasında yapılan masraflı törenler dinin gereği değildir. Bu nedenle, yoksul kişiler bu tür masrafları bahane edip çocuklarını okula göndermekten kaçınamazlar.

* Sıbyan mekteplerinin Perşembe yarım, Cumâ tam gün olan hafta sonu tatilinden Perşembe günkü tatil kaldırılmıştır. Bayram, Ramazan ve yıllık tatilleri de yeniden düzenlenmiştir.

(Perşembe günkü tatilin kaldırılması, Tanzimat dönemi eğitiminin özelliklerinden biri olan "kısa sürede, çabucak bilgi edinmek gerektiği" anlayışından kaynaklanıyor).

* Sıbyan mekteplerini bitirme sınavını başaran çocukların Rüşdiye mekteplerine verilmesi zorunludur. Rüşdiyelerde gerekli bilimleri okuyup öğrendikleri sınavla anlaşılmadıkça çocuklar bir iş veya sanata verilemez.

* Sıbyan mektepleri dünya ve ahiret için yeterli bilgileri verememektedir. Bu nedenle, sıbyan mekteplerinden sonra, çocukların, bilgilerini artırmaları için Rüşdiye mekteplerine gitmeleri gereklidir.

* İşte çalışan ve başka yaşı büyük çocuklar, sıbyan mekteplerindeki gibi, sabahları Rüşdiye mekteplerine birer saat ve iki yıl boyunca devam edecekler, ancak bundan sonra zorunlu öğretim çerçevesinden çıkacaklardır.

(*Tâlimat*'ın bu üç hükmünde de, Rüşdiye mekteplerinin zorunlu öğretim kapsamı içine alındığı belirtiliyor. Türk eğitim tarihi ile ilgili hiç bir eserde bu tesbit yapılmamıştır. *Tâlimat*'ın bu hükümleri nasılsa araştırmacıların gözünden kaçmış. Oysa, bu hükümlerle, dört yıl sıbyan mektebine ek olarak iki yıl Rüşdiye, toplam altı yıl öğretim ve eğitim zorunluluğu getirilmiş olmaktadır.)

(Bu zorunluluk kızları da kapsamakta mıdır? *Tâlimat*'ta herhangi bir hüküm yok. Bundan, zorunluluğu kızları da kapsadığı

sonucunu çıkarmak gerekirse de, böyle bir düşünce, o dönemin şartları gözönünde tutulursa doğru olmaz. Çünkü, sıbyan mekteplerinde bile erkek ve kızları ayrı ayrı oturtan bir anlayışın, yaşları daha da ilerlemiş kızları Rüşdiyelere göndereceğini düşünmek mantıklı olmaz. Kızlar ancak, ilki 1859'da Cevri Usta (Kalfa) ya da Sultanahmet Kız Rüşdiyesi adı altında açılan Rüşdiyelere gitmeye başlamışlardır.)

(*Tâlimat*'ın çıktığı yıllarda yeni yeni açılıp çoğalmaya başlayan Rüşdiyeler, o yıllarda sıbyan mekteplerini destekleyici ve az daha üst düzeyde öğretim yapan okullardı. Başka bir ifade ile, *Tâlimat*'ın da belirttiği gibi, sıbyan mekteplerinde öğrenilenler "dünya ve âhîret için yetersiz olduğundan" çocukların Rüşdiyelere devamı zorunlu görülmüştür. Genel Rüşdiyeler kurulurken ve o yıllarda, sıbyan mekteplerinin bir uzantısı gibi düşünülmüş, az daha üst düzeyde eğitim öğretim veren üst iki sınıf durumunda idi. Fakat Rüşdiyeler, çok geçmeden orta öğretimin ilk basamağı durumuna geldiler ve o zaman da zorunlu öğretim kapsamına alınmadılar.)

Öğrenim süresi, sınavlar

* Sıbyan mekteplerinin ortalama süresi dört yıldır ve dördüncü yılın sonunda mektebi bitirme sınavı yapılacaktır. Başaranlar Rüşdiye mekteplerine alınacaktır.

(Bu ve benzer hükümlerden, sıbyan mekteplerinde henüz sınıfların oluşturulmadığı anlaşılıyor. Başka bir deyimle, öğretim yine eskisi gibi her çocuğun durumuna göre ve bireyseldir. Sadece dördüncü yılın sonunda mektebi bitirme sınavı vardır.)

* Gerekli bilgileri dört yıl içinde öğrenemedikleri sınavla anlaşılan çocuklar, bu süreden sonra üç veya daha fazla yıl mektebe devam edebilirler.

* Sıbyan mekteplerini bitirme sınavları, önceden belirlenecek mektep binalarında yapılacaktır.

* İstanbul'un dışına veya civar semtlerine ya da başka mahallelerine giden sıbyan mektebi öğrencileri, derslerine asıl mekteplerinde bıraktıkları yerden devam edeceklerdir.

* Hocalar, sıbyan mekteplerinde çocukların dört yıl içinde Rüşdiyeye verilmeye yeterli hale getirilmelerini üzerlerine bir borç bileceklerdir.

(Burada, hocalardan, dört yıllık süre içinde gerekli dikkat ve çabayı gösterip dersleri çocuklara iyi öğretmeleri isteniyor. Bu, mektep programının iyi uygulanması, çocukların iyi çalıştırılması gerektiği anlamına geliyor. Başka deyişle, başarının sadece çocuğun çabasından değil, öğretmenin de pedagojik çabası ve dersi programlamasından kaynaklandığı vurgulanıyor. Bu da, günümüzün yeni eğitim görüşleriyle tutarlıdır.)

* Rüşdiye mekteplerinin süresi iki yıldır.

Öğretmenler ve yardımcıları

* Sıbyan mekteplerine, hocalara yardımcı olarak kalfalar atanacak, hocalar da çalışkan öğrencilerden öteki çocukları çalıştırmaları için kalfa veya müzakereci denen yardımcıları atayacaklardır.

* Yazı türlerini ve güzel yazı yazmayı öğretmek için mekteplere ayrıca yazı hocaları tayin edilecektir.

(Tanzimat'tan sonra çocuklara yazı öğretmenin yanında güzel yazı öğretmeye de çok önem verildiği görülür).

* "Muîn-i mekâtîp" adıyla müfettişler atanacak, bunlar hocalara rehberlik edip kolay öğretim yöntemlerini göstereceklerdir.

(Hocalara yardımcı ve yol gösterici olarak müfettişlerin görevlendirileceğinin belirtilmesi çok önemli bir yeniliktir. Bu müfettişlerin asıl görevi hocalara kolay öğretim yöntemlerini göstermektir. *Tâlimat*, böylece, sıbyan mektepleri hocalarının bir çeşit hizmet içi eğitim göreceklerini ifade ediyor ve hocaların yetişmelerinin ve yeni yöntemleri bilmeleri gerektiğinin önemli bir sorun olduğunu anlatmak istiyor.)

Mektep ortamı

* Sıbyan mekteplerinde geleneksel olarak erkek ve kız çocukların beraber oturmaları usûlü kaldırılmıştır. Erkek ve kızlar karışık değil, kendi aralarında beraber oturacaklardır.

(Bu hüküm, mektepler geliştirilip yenileştirilirken, toplumun bazı görüşlerine verilmesi düşünülmüş bir taviz olarak görülüyor.)

(Ayrıca, mektepte dört yıl boyunca öğrencilerin sınıflaştırılmadığını bir kez daha hatırlatalım.)

* Hoca, namaz vakitlerinde çocuklara namaz kıldıracaktır.

* Sıbyan mektebi çocuklarına, her gün akşam üzeri evlerine dönerlerken, Padişah için dua ettirilecektir.

(*Tâlimat* bunu, çocukların küçük yaşlarında İslâm dini ve Padişahın anlamını bilmeleri ve yaşadıkça bu konudaki görevlerini unutmamaları için gerekli buluyor. Başka deyişle, burada, çocuğun sosyal ve siyasî bakımdan içinde bulunduğu toplum düzenine intibak ettirilmesi amaçlanmıştır.)

Hocanın geliri ve maaşı

* Velilerin hocalara veregeldikleri ayda 1 kuruştan 12 kuruşa kadar olan ücretin haftaya bölünerek ödenmesi usûlü yine devam edecektir.

* Sıbyan mektebi hocaları yoksul çocuklardan haftalık bir ücret ya da bahşiş veya kömür parası vs. istemeyeceklerdir. Padişah, böylece, bir kazanç kaybı olan hocaların-lâyık olduğu maaşı alıp uygun bir hayat sürmelerine ilgi gösterecektir.

(Bu hükümlerde hocanın geleneksel olarak çocuklardan ücret alması usûlü devam etmekle beraber, iki önemli yenilik bulunmaktadır:

a. Hoca artık yoksul öğrencilerden para istemeyecektir. Bu, zorunlu öğretim ilkesinin mantıkî bir sonucudur.

b. Devlet, hocanın maaş kaybına karşı ilgisiz kalmayacak, onun lââyık olduğu bir maaşı alıp uygun bir hayat sürmesi için gerekeni yapacaktır.

Bu şekilde, muhtemelen ilk kez, aşağıdaki iki durum ortaya çıkıyor:

a. Devlet hocanın maaşına katkıda bulunacaktır. Bu, hocanın saygınlığını artıran bir gelişmedir. Artık sıbyan mektebi hocaları bir kamu görevi yapan kimseler olarak kabul ediliyor demektir. Nitekim az ileride, hocalara, ücretlerine ek olarak aylık bir maaş verildiği görülecektir. Ancak, Devlet, sıbyan mektebi ve sonra da ilkokulların öğretmen maaşlarını tümüyle ödeme işini çok geciktirmiştir. Yüzyıl sonra, 1948'dedir ki bu öğretmenlerin maaşları Devlet bütçesinden ödenmeye başlanmıştır. Rüşdiye öğretmenlerinin maaşları ise, başından beri Devlet tarafından ödenmiştir.

b. Hocaların maaşlarının kendilerini memnun edecek ve onlara uygun bir yaşama imkânı sağlayacak düzeyde olması gerektiği gibi bir görüş de eğitimimize girmiştir.

Ancak, günümüze kadar, bu görüşler ve vaatler tümüyle gerçekleştirilememiştir.)

*

Nisan 1847 Tâlimatı ve çeşitli çalışmalar, Tanzimat döneminde ilköğretime ilişkin de önemli yenilikler yapılmak istendiğini gösteriyor. Bu belge, o yıllarda girilen eğitimde öteki yenileşmeler içinde düşünülmelidir. Sırasıyla, bu temel yenileşmeler şöyledir:

3 Kasım 1839	:	Tanzimat fermanının ilânı
13 Ocak 1845	:	Abdülmecit'in Bab-ı Âli'deki fermanı
12 Nisan 1845	:	Muvakkat Meclis-i Maarif'in kuruluşu
21 Temmuz 1846	:	Meclis-i Maarif-i Umumiye'nin kuruluşu
8 Kasım 1846	:	Mekâtib-i Umumiye Nezareti'nin kuruluşu
1847	:	Genel Rüşdiyelerin açılıp çoğalmaya başlaması
8 Nisan 1847	:	Sıbyan mektepleri hocalarına Tâlimat'ın yayınlanması
1847 - 1850	:	Rüşdiyelerde yenileşme hareketlerinin başlaması
16 Mart 1848	:	Darülmuallimin'in ilk <i>Nizamnamesi</i> 'nin yayınlanması
Temmuz 1851	:	Encümen-i Daniş'in kuruluşu

Nisan 1847 Tâlimatı, birçok hükümlerinde döneminden önde bir belgedir ve getirmek istediği yenilikler, öğretmen yetiştirme ve maaş meseleleri, yapılacak işin ağırlığı ve boyutları gibi meseleler nedeniyle o sırada tümüyle gerçekleşmemiştir. Daha sonra ilköğretimde daha gerçekçi adımlar atılmıştır. Bu gelişmelerin bazıları üzerinde kısaca duralım:

18 Aralık 1862 tarihinde bir komisyonun raporunda sıbyan mekteplerinde yapılacağı açıklanan düzenlemeler ve belirtilen görüşler şöyledir:

* Medeniyet ve gelişmişliğin esasları bilim ve çeşitli sanatlardır.

* Bunların, ülkenin her tarafına ve tüm tebaaya yayılması için Padişah çaba harcamaktadır.

* Bilimlerin başlangıcı ve kaynağı sıbyan mektepleridir.

* Sıbyan mekteplerinde öğretim yöntemi ne kadar iyi olursa, çocukların ilerde bilimleri öğrenmesi o kadar kolaylaşır.

* Oysa, sıbyan mekteplerinin çoğunda öğretim yöntemleri pek iyi değildir.

* Çocuklar kısa sürede harf şekillerini öğrenip okuyup yazmada alışkanlık kazanmalı ve Rüşdiyelerde şimdiki gibi güçlük çekmemelidirler.

* 1847 *Tâlimatı* tamamen uygulanabilse, bu şüphesiz sıbyan mekteplerini yoluna koymakta yeterlidir.

* Ancak, bu *Tâlimatı* şimdilik tüm mekteplerde uygulamak zordur.

* Bu nedenle İstanbul'da 36 adet mektep, örnek olarak belirlenecek, önce bunların öğretim yöntemleri yoluna konacaktır.

* Bu örnek mekteplerin hocalarına Devlet uygun bir maaş verecektir.

* Bu örnek mekteplerin pek yoksul öğrencilerine birer divit ve taş tahta verilecektir.

Yine, Aralık 1862 (veya Ocak 1863)'de alınan kararlara göre:

* İstanbul'daki sıbyan mekteplerinin çoğunda eğitim ve öğretim yöntemleri düzeltilmeye muhtaçtır.

* Bunların hepsine birden aynı yöntemlerin uygulanması zor olduğundan, bu yöntemler şimdilik 36 adet mektepte uygulanacaktır.

* Bu mekteplerin tüm öğrencilerine hazineden bir defaya mahsus olmak üzere birer divit ve taş tahta verilecektir.

* Pek yoksul öğrencilerden haftalık ücret almamaları şartıyla, hocalara 100'er kuruş aylık verilecektir.

* Rüşdiyelere alınacak öğrencilerin, a) Kur'an'ı lâyıkiyle okumuş olmaları, b) İlmihal ve Tecvit'i güzelce öğrenmiş olmaları, c) Türkçe yazıyı okuyabilmeleri gerekli olduğundan, sıbyan mektebi hocalarının bu hususa dikkat ederek öğretim yapmaları gereklidir.

İlköğretimin yenileşmesinde kesin adımların atılması, ilkokul öğretmeni yetiştiren Darülmuaallimîn-ı Sıbyan'ın kurulması (1868),

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin yayınlanması (1869) ve çeşitli hukukî düzenlemeler ve 1870'lerde görülen usûl-i cedîd hareketleri ile gerçekleşmiştir. Ancak, 8 Nisan 1847 tarihli *Tâlimat*, ilköğretimde bütün bu yenilikleri başlatan önemli bir belge olmuştur.

KAYNAKÇA

Tâlimat'ın aslı, Ankara Kumrular Sokak'taki Adnan Ötügen İİ Halk Kütüphanesi'nde 2095 numara ile kayıtlıdır.

AKGÜNDÜZ, Hasan: *Sıbyan Mektebi*, Ankara, 1986, 153 s. (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi).

AKYÜZ, Yahya: *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e)*, İstanbul, 1994, 428s. 5. Baskı.

BERKER, Aziz: *Türkiye'de İlköğretim (1839-1908)*, Ankara, 1945, 168 s.

ERGİN, Osman: *Türkiye Maarif Tarihi*, İstanbul, 1977, C.1-2, 831 s., 2. Baskı.

GÜNYOL, Vedat: "Mektep" maddesi, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1957, C.7, s.655-659.

KANSU, Nafi Atuf: *Türkiye Maarif Tarihi*, İstanbul, 1930, C.1, 174 s.

MAHMUT Cevat: *Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilât ve İcraatı*, İstanbul, 1338 (1922), 524 s.

UNAT, Faik Reşit: *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihî Bir Bakış*, Ankara, 1964, 200 s.

TÂLİMAT'IN ASIL METNİ VE KLİŞELERİ

Bu defa emr ve irade-i hayriyet ifade-i hazret-i şâhâne mucibince verilen nizamına tatbikan etfâlin tâlim ve tedrisi ve terbiyelerini ne veçhile icra eylemeleri lâzım geleceğine dair sıbyan mekâtibi hâceleri efendilere ita olunacak tâlimattır.

(1. BENT)

Hâce efendiler mekteplerine verilen çocukları minelkadim olageldiği veçhile Elifba cüzünden başlatarak bunun hitamından sonra Amme cüzü şerîfi ve sırasıyla sair eczâ-yı şerîfe-i Kur'anıyeyi tâlim birle hatim ettirecekleri derkâr olup fakat Rabbimiz teâlâ ve tekaddes hazretleri ruh-ı cism-i âlem ve medâr-ı füyûzât-ı ümem efendimiz padişahımız hazretlerine ömür ve şevket ve ikbal-i feravân ihsan ve saye-i mekremetvâye-i cenâb-ı mülûkânelerini ilelebet üzerlerimize sayebân buyursun mübarek zât-ı melâiksifat-ı şâhânelerine mevhibe-i rabbaniye olan haslet-i bîhemtâ-yı maarifşinasî ve fetanet-i kâmile-i şâhâneleri iktizasınca etfâl-i ibadullahın sühûlet-i esbab-ı tahsil ve taallümleri istihsaliyle az vakitte sarf-ı mesâ-i kalîle birle iktisab-ı ulûm ve maarif eylemeleri murad-ı hayriyet mutad-ı cenab-ı şehinşahileri iktizâ-yı celîlinden olmaktan nâşi mücerret bu emr-i hayrın bilmüzakere kuvveden fiile çıkarılması zımnında bundan akdem bâ irade-i seniye-i şâhâne bazı ulemâ-yi a'lâm ve ecele-i zevât-ı maarif ittisamdan mürekkep olarak tertip ve teşkil buyurulan Meclis-i Muvakkat'te husus-ı mezkûr biletraf müzakere ve müतालaa olundukta etfâl-i mübtediye hakkında tahsilin usûl-i teshiliyesinden olmak üzere hätte efendiler sâlifüzzikr Elifba'ya başlayan sabiye hem hurûfatı okutmak ve hem de bunların yavaş yavaş yazıyı dahi öğrenmeleri için öteden beri Mekke-i Mükerreme ve Medîne-i Münevvere ve sair havali-i Arabistan'da olageldiği misillü üzerine yazı yazılır silinir surette taraf-ı eşref-i saltanat-ı seniyeden her bir mektebe lüzumu miktar ita buyurulacak levhalara eşkâl-i hurûfu yazdırmak münasip olacağından işbu levhalardan mektebe başlayan sabilere birer tane verilip mesela taallüm eyledikleri Elif Be Te Se Cim satırını kabil olduğu derece ol levhaya yazdırıp harflere fethile hareke vererek Cim'e kadar okunduktan sonra şekl-i Elif böyledir ve bu harfe Elif derler diye çocuğun mümkün mertebe zihni aldığı tabir ile ifade ve bu siyak üzere birkaç kere tekrar ve iade edeler çünkü bigayetillâh-i teâlâ kabiliyet-i sanat-ı kitâbet tabiat-ı insaniyede merkûz olmağla çocuklar kendi kendiyile kalsa bile la'b suretiyle beher hal kalemi veyahut bir

çöpü eline aldıkta ve mürekkep buldukta kağıt ve duvar ve tahta üzerine çizik gibi indî şeyler karalaması ve kalemi kullanması berveçhi muharrer umûr-ı tabiiyeden bulunmak ve elbette merkûz-u tabiat-ı beşeriye olan bir şeyin edna mümarese ve tekrar ile fiile çıkacağına şüphe olmamak mülâbesesiyle hâce efendiler bu usûle dikkat ve maharet ederek yani sıbyana bir taraftan Elifba cüzünden okutarak ve bir taraftan dahi berveçhi muharrer her dersini levhaya yazdırarak Hakteâlâ ve tekaddes hazretlerinin feyiz ve ihsanı ile Elifba cüzü hitamına kadar etfâli filcümle yazı yazmaya alıştıralar ve eğerçi Kur'an-ı Kerim'i okutmak esnasında dahi çocuklara derslerini zikrolunan levhalara yazdırarak tâlim ve tedris eylemeleri etfâlin sürat ve sühûlet-i taallümlerine medar-ı küllî olacağı tariften müstağni ise de bunda bazı ta'zim ve tevkire münafî şeyler vuku bulmak ihtimalatına mebni âyât-ı Kur'aniye'nin ol suretle levhalara yazdırılarak tâliminden sarf-ı nazarla âtîde beyan olunacağı veçhile tertip olunacak lûgat-ı Türkî'ye ve ahlâka dair risaleyi zikr olunan levhalara yazdırarak tâlim ve tefhim eyleyeler ve bu halde çocukların bellerinde pirinçten likası çok ve mürekkebi az ve içinde iki kalem olarak ve kalemtraş olmayarak Arabistan'da olduğu üzere birer devat bulunması lâzımgelip eğerçi çocuklara valideyn ve velîleri hallerince birer devat alırlar ise de gümüşten olmamasına ve kalemlerini hâce efendiler açıp derununda kalemtraş bulunmamasına dikkat eyleyeler ve sıbyan berveçhi muharrer okutulup yazdırıldığı vakitte Cenab-ı Hakkın avn ve inayeti ve kendilerinin istidad-ı hilkîleri ile az müddette kuvve-i tahsiliyeleri tezayüt edip eşkâl-i hurûfatı layikiyle öğrenmiş olduklarından fazla hurûfatın birbirine mesela Elif sair harflere bitiştiği vakitte ne şekil bitişir onun Ba Ta Sa Ca diye Ya'ya kadar olan ittisali keyfiyetini ve keza lik Ba ve Ta ve Sa ve Cim harflerinin âhir hurûfa bitiştiği suretlerini hâce efendilerin hîn-i tâlimde Beb Bet Bec diye irae ve ifadesiyle ne resimde olduğunu öğrenecekleri derkâr olup fakat üç dört beş altı harfli olan lafızların harfleri birbirine bitiştiği vakitte ne suretle yazılır etfâl onu Elifba cüzünde iken hasbettufûliye idrâk edemeyeceklerinden ve şu kadar ki bunlara Elifba cüzünde olan eşkâl-i hurûf zikrolunan levhalara yazdırılarak tâlim olunup da badehu Amme cüzü şerîfine çıktıklarında hatim edinceye kadar birşey yazdırılmamak dahi münasip olmayacağından ve her ne kadar kendilerinin dersleri ileri gelip Sarf okuyacakları vakitte yazıya başlayıp mürekkebâta çıktıklarında bilutfullah-ı teâlâ öğrenirler ise de küçüklük vaktinde filcümle görmeleri ileride zahmet çekip vakt-i tahsili zayi etmemelerini müstelzim olacağından mesela Elifba cüzü gibi Türkî dilinden sülâsî ve rubaî ve humasî ve südasî isimler ve

kelimeler ile bir lûgat tertip olunacak ve her mektebe verilecek olmasıyla lûgat-ı mezkûrun sahife sahife evvelki hatm-i şerif aralığında mezkûr levhalar üzerine yazdırmağa ve bu vesile ile zikrolunan üç veya dört veyahut beş ve altı harfli kelimelerin ne şekil yazılacağını yavaş yavaş öğretmeye ve işbu eşkâl-i hurûf tâliminden dolayı Kur'an'dan olan taallümlerine halel ve tatil gelmemeğe hâce efendiler say ve ihtimam eyliyeler

(2. BENT)

Mektebe başlayan sıbyânı Elifba cüzü okutulduktan sonra bend-i evvelde beyan olunduğu veçhile hâce efendiler Amme cüzü şerifine başlatırlar ise de çünkü çocukluk tabiat ve mizacınca etfâlin telezüz edeceği şeyler yani oyun oynamak ve bazı huysuzluklar eylemek mizaçlarına galip olduğundan her ne kadar büyüdükçe ve akli başına gelmeğe başladıkça insanlık nedir ve insana yakışan güzel huy hangisidir onları okumak kuvvetiyle dahi öğrenecekleri derkâr olup fakat küçüklükte güzel huylar ne olduğunu velev adını dahi bilse faydası olacağından etfâl Elifba cüzü bitip Amme cüzü şerifine başlatıldıkta Elifba cüzünde zikrolunan üslûp üzere hurûfun resimlerini ve şekillerini biraz öğreneceklerinden ve bu kadar yazı öğrenmeleri yazı çıkarmalarına medar olabileceğinden kendilerine mucib-i tehzib-i ahlâk olmak için şer'an ve aklen güzel huylar nedir ve nehyolunan kötü huylar nedir onlara dair Meclis-i Maarif-i Umumiye tarafından verilecek harekeli Türkî muhtasar ahlâk-ı memduhe risalelerine başlatılıp Kur'an-ı Kerîm'den derslerini aldıktan sonra hâce efendiler mezkûr risaleden verecekleri dersleri Elifba cüzünde olduğu misillü yine mezkûr levhalar üzerine yazdırarak ol sûretle tâlim edeler

(3. BENT)

Sıbyânı evvelki hatm-i şerîfi tekmil ve ikinci hatm-ı şerîfe başladıkları esnada dahi mekteplere tayin olunacak meşk hocaları efendilerden cümle yazıların anası olan sülûs ve nesih yazılarını taallüme başlatalar ve yine ikinci hatm-i şerîfe çalışmaları esnada zikr olunan hat tâlimiyle beraber farz-ı ayn olan akâid-i diniyelerini bilmek için meşhur olan İlmihal risale-i şerîfesi ile mahariç-i hurûfu ve tertil ve adâb-ı Kur'aniye'yi bilmek için kendilerine ula geldiği üzere meşhur olan Türkî Tecvidi okutular ve İlmihal ile Tecvid'te olan lûgat-ı Arabiye-i müstameleyi babası lisanı bulunan lûgat-ı Türkiye ve sıfât-ı hurûfu dahi mehmaemken anlayacakları tabir ile şerh ederek ve muîn-i mekâtip tayin olunan faziletlü efen-

dilerin ifade edecekleri sühûlet-i tâlim keyfiyetiyle hâce efendiler tâlim ve tefhim edip ol risaleleri ezberletmeye sây edeler

(4. BENT)

Valideyni rızalarıyla beş ve daha aşağısında yani dört yaşında mekâtib-i sibyanâ verecekleri sibyanâdan maada sabilerin mektebe verileceği vakit altı yaşını tekmiil etmiş olduğu zaman olup işbu dereceyi geciktirip de evlâdını mektebe vermeyip cahil bırakarak emr-ü ferman-ı padişahîye mutavaat etmeyenler şer'an ta'zire müstahak olacaklarından ve o makule mektebe verilmeyen sibyanâ daima taharri etmek için müstakil memurlar tayin buyurulduğundan ve mahallât eimmesi efendiler ve mahallât muhtarları dahi memur olmalarıyla o makule valideyn ve velîleri ve gerek sibyan köle olup da altı yaşında olanların sahipleri mektebe vermedikleri sibyanâ taharriden hâlî olmayıp mahallelerinde bulunduğu halde evvelemirde bir kere valideyn ve velîleri tarafına ifade ederek dinlemedikleri halde Meclis-i Maarif-i Umumiye'ye haber vereceklerinden bu hususa hâce efendiler dahi sarf-ı eskâr ve dikkat ve mektepleri civarında o misillû mektebe verilecek sinne yani altı yaşına gelmiş olup da mektebe verilmemiş çocuk haber aldıkları halde o mahallenin imam ve muhtarları vasıtasıyla babaları ve velileri ihtar ve ifade ettirilip bunlar olhalde mukteza-yı irade-i aliye üzere çocuklarını mektebe verirler ise matlup hasıl olmuş olacağından vermedikleri taktirde taharriye memur olanlar taraflarından Meclis-i mezkûre haber verileceği gibi onlar dahi ihbara mübaderet edeler ve işbu ifade ve ihbar mumaileyhim taraflarından ihmal ve müsamaha ve kibarzadedir ve dostumdur ve akrabamdandır diye hatır ve gönül sayarak ve garaz-ı fâsid karıştırarak tekâsül vukua gelir ise çünkü bunların ahvâl ve keyfiyeti daima Meclis-i mezkûr canibinden hafî ve celî tahkik olunacağından ve bu babta vukua gelen müsamaha meydana çıkacağından ve bundan dolayı mumaileyhim hilâf-ı irade hareket etmiş yani ketm-i töhmet eylemiş olarak töhmette müşterek olacaklarından onların dahi haklarında muamele-i ta'ziriyenin icrası mukarrer olmağın ona göre hareket eyleyeler

(5. BENT)

Sibyan mekteplerinde bâlâda zikrolunduğu kadar malûmat tahsil eylediklerinden sonra mekâtib-i Rüşdiyyeye alınacaklarından ve bunların mekâtib-i sibyanâda tevakkuflarına dört sene müddet had-

di itidal mütalaa kılındığından işbu müddet içinde sıbyânın tahsil etmiş oldukları malûmat tensip olunacak mahal ve tahsis kılınacak mektepte beher sene imtihan olunup imtihan indinde mekteb-i Rüşdiyeye nakle istihkakı nümâyân olan sıbyân mekâtib-i Rüşdiyeye alınıp mekâtib-i sıbyânda filcümle görmüş ve okumuş oldukları fenlerin mafevkinde akâidden Birgivî risalesi ve mukaddemat-ı ulûm-ı Arabiyeden ilm-i sarf ve nahiv kitapları taallüm ve bend-i sâliste beyan olduğu üzere mekâtib-i sıbyânda fakat sülüs ve nesih yazmaya başlamış olacaklarına mebni yine işbu hatların taallümü ile beraber isteklerine göre enva-ı hututtan rika ve talik ve divanî hatlarını ve avâm-ı nasa elverecek mertebe kara cümle ve darb a'dât misillû hesap ve rakam tahsil ettirilip saye-i şâhânedede çocukların iktisab-ı fûnûn ve maarif eylemelerine niyet-i halisane derkâr olmağla gece ve gündüz dua-yı şâhâneye müdavemet ile ifa-yı hizmete kıyam eyleyeler

(6. BENT)

Zikr olunan imtihanda marüzzikr dört sene müddeti tekmil etmiş ve bu müddet sene içinde bend-i evvel ve sanîde tayin ve beyan olunan malûmatı öğrenmemiş olduğu zâhir olanlar mektepten çıkarılmayıp ertesi seneki imtihanda yine kabiliyet peyda etmediği anlaşılır ise bir sene daha mekâtib-i sıbyanda tevkif ile velhasıl beher sene imtihan olunmak üzere mektebe başladığı tarihten itibaren nihayet yedi sene bu mekteplerde tevakkuf ettirilmesi lâzımgeleceğinden ve müddet-i mezbûre yani yedi sene içinde dahi öğrenemeyenler olur ise ziyade gabi ve ahmak demek olacağından artık o makule sabi-i gabinin yedi sene hitamından sonra mektepte kalıp kalmamasında valideyn ve veli ve sahibinin muhtar olmaları yani isterler ise mektepten alıp diler ise biraz daha okusun diye ibka eylemelerinde bir güne mecburiyet merkezinde bulunmamaları iktiza edeceği derkâr olup şukadar ki işbu sıbyân mekteplerinde marüzzikr mahdut olan dört sene içinde hâce efendiler sıbyânın sây ile zikrolunan mekâtib-i Rüşdiyeye verilmeğe istidat ve kabiliyet kesb ve peyda eylemelerini üzerlerine lâzıme-i zimmet bilip eğer bu hususta bir güne rehavet ve tekâsülleri vukubulur ise hâce efendiler akranı beynlerinde ve Meclis-i Maarif azası meyanında mahcup kalacaklarını ve memduh olmayacaklarını mülâhaza ve çünki bu bapta vuku bulacak rehavetten tahaddüs edecek uygunsuzluk umum sıbyâna râci olarak töhmet şahs-ı vahit üzerinde kalmış olacağı cihetle hâce efendiler buralarını dahi güzelce mütalaa birle mesuliyetten tevakki ve mübâadet edeler

(7. BENT)

Hıfz-ı Kur'an-ı Kerim kazıye-i hasenesi farz-ı kifâye olarak işbu farzın izâattan vikayesi lâzmeden olmaktan naşi her nekadar mukaddemat-ı şer'ıye ve Arabiyenin öğrenmesi küçüklük halinde sühûletli olur ise de hıfz-ı Kur'an-ı Kerim hassa-i muciziyet iktizasınca insan için her sinde yani her kaç yaşında olsa mümkün olabileceği güneş gibi zâhir olup maa zalik küçüklükte olunan hıfzda hal başka olacağı cümle indinde müsellemler ve makbul olduğundan benaber-i in mekâtib-i sıbyânda bulunan çocukların mânâda hâdim-i tefsir-i Kur'an olan Arabî derslerine sekte verilmemek şartıyla zikr olunan dört senenin içinde hıfzı bütün bütün bitirmeğe kemâl-i istidad-ı maderzâdileri zahir-i hallerinde tecrübe ve imtihan ile malûm olan etfâlden hıfza çalışmak murad eden olur ise çalıştırılıp müddet-i mezkûreyi mürur ederek itmam-ı hıfz etmeyenlerin derece-i zekâvet ve kuvve-i fehm ve kıyasetleri Meclis-i Maarif tarafından tetkik ile hıfzını dinletinceye dek yine Meclis-i mezkûrun rey-i ibkâsı caiz olacağından hâce efendiler bu hususta dahi ol suretle hareket eyleyeler

(8. BENT)

Vücûhat-ı Kur'aniye'nin taallüm ve neşrine dikkat-i lâzmeden olarak fakat bunun sırası ekseriya Kur'an-ı Kerim'i hıfzdan sonra olacağına ve sıbyân dahi ba'de ikmâl-il hıfz mekâtib-i Rüşdiyye nakl olunacaklarına ve vücûhat-ı Kur'aniye'yi okumaya hahişli olanların mekâtib-i Rüşdiyyede okunacak fûnûn ve ulûmun tahsilinden sonra vücûhat taallümüne istidadı hasıl olabileceğine binaen ol emr-i müstahsenin mekâtib-i Rüşdiyyeye verilecek tâlimat sırasında keyfiyeti beyan olunacağından ve bu takdire göre zikrolunan vücûhatı isteyenlere mekâtib-i Rüşdiyye hocalarının okutmaları lâzımgeleceğinden bu cihetle mekâtib-i sıbyân hocaları efendiler vücûhat tâlimine sarf-ı efkâr ve zahmet eylemeyeler

(9. BENT)

Bazı mekteplerde etfâl-i zükûr ile etfâl-i inas muhteliten bir yerde oturtulmakta olup halbuki bu keyfiyet mültezem-i âli bulunan usûl ve âdâb-ı terbiyete münafî olduğuna ve bu suretle etfâl-i zükûr ve inasın mektepler sıralarında ihtilat ettirilmesi caiz olmayacağına binaen hâce efendiler etfâl-i inasın sıralarını etfâl-i zükûr sıralarından başka olarak tefrik birle bu hususa yani etfâl-i zükûr etfâl-i inas ile aşırı sohbet ve ülfet ve ihtilat ettirilmemesi emr-i ehemmine kemaliyle dikkat edeler

(10. BENT)

Sıbyân mekteplerinin bazılarında şart-ı vâkıf üzere muvazzaf baş halife olup ve bazısında dahi olmayıp lâkin hâce efendilerin mevânî-i şer'îye ve umûr-ı zaruriyeleri vukuunda çocukları okutmak üzere tâlime muktedir ve liyakat ve ehliyeti ledelimtihan zâhir olacak efendilerden vazife-i lâyika ile birer baş halife tayini irade-i hayriyet âde-i hazret-i şehinşâhî muktezâ-yı âlisinden olarak bi-mennihi teâlâ mekteplerin birbirlerine buud ve kurbu cihetleri ile tesviyesi sırasında halifesi olmayan mekteplere baş halife tayini hususuna bakılacak ise de elhâletü hâzihi gerek halifesi olan ve gerek olmayan mekteplerde çünkü çocukların dersleri bir siyakta olmayıp başka başka olacağından bunların hâce efendiden aldıkları derslerine bend-i evvelde beyan olunduğu veçhile levhalara yazacakları yazılarına takvîyet gelmek için kendileriyle müzakere zımında birkaç hatm-i şerîf eylemiş olan müstaidîn-i etfâlden dersleri bir bulunan sıbyâna başka başka halifeler tayin birle işbu halifeler derslerinde bulunan şâkirdlerden hangisiyle müzakere ederler ise ol derste bulunan başka şâkirdler dahi müzakere eden halife ve şâkirdin yanlarında mevcut olarak olunan müzakereyi dinlemeleri kendilerine çarçabuk derslerini öğrenmeye ve bellemeye sebep olacağından hâce efendiler bu usûle dahi riayet ve dikkat edip işbu müzakereciler mektepçe halife tabir edeler

(11. BENT)

Mektebe başlamış olan çocuklardan pederi ve akrabası veya hut sâiri ile taşra(ya) giden olur ise çünkü bimennihi teâlâ saye-i hazret-i şâhânede taşralarda olan mektepler dahi Âsitâne-i şevket âşiyânede olduğu gibi hüsn-i sûret bulacağından eğer ol çocuk gitdiği taşra mahallerde bulunan mektepte mukaddem bıraktığı dersden başlayıp vaktini zayi etmeyerek ve dersini ilerleterek hîn-i avdetlerinde kendilerinin mekâtib-i sıbyana mahsus olan ulûm ve fûnûn(u) görmüş oldukları bilimtihan tebeyyün ederse olhalde mekteb-i Rüşdiyeye gidecek olmalarıyla Rüşdiyeye mahsus ulûmu orada tahsil edecekleri malûm olup lâkin henüz tekmil etmemiş bulunurlar ise o maku(le)ler yine mekâtib-i sıbyâna gidecek olduklarından hâce efendiler bunlara taşrada okuduğu miktarın fevkinde kalan ulûm risalelerini tâlim ile tekmil ettireler

(12. BENT)

Marüzzikr mekâtib-i sıbyânda bulunan etfâlden Dersaadet'te bir mahalleden diğer mahalleye veyahut sayfen Boğaziçine ve Bo-

ğaziçinden Dersaadet'e bilicap nakillerinde dahi bâlâa beyan olunduğu üzere taşraya gidip gelme usûlüniün icrası lâzımgelip yani bunların hîn-i nakillerinde gidecekleri mektepler hâceleri efendiler evvelki mekteplerde okudukları derslerin mafevkinden başlatalar

(13. BENT)

Berveçh-i muharrer taşraya gitmiş olan çocuk ba'del avde mekâtib-i sıbyân ve Rüşdiyeye mahsus olan ulûm ve fûnûnu taşrada tahsil etmiş olarak Mekteb-i İdadiye ve Tıbbiye ve Harbiye ve Bahriye misillû mekâtib-i sâireye gitmek murad eyledikleri halde bilim-tihan mârûlbeyan mekâtib-i sıbyân ve Rüşdiyede okunacak ulûmu tahsil eyledikleri tebeyyün eder ise müsaade olunup etmediği takdirce müsaade olunmayacağından hâce efendiler bu hususa dahi takayyüt ve dikkat edeler

(14. BENT)

Ber minval-i meşruh gerek taşraya ve gerek müsteciren veya hut temellüken bir mahalleden diğer mahalleye ve sayfiye ve şitaiyeye nakl ve azimet eden etfâlin beriki mekteplerde dersleri nerede kalmış ise gittikleri yerlerde dahi oradan başlamaları için hâce efendiler taraflarından yedlerine birer pusula ita olunup sayfiyeden avdetlerinde dahi yine siyâk-ı mezbur üzere hâce efendiler birer pusula vereler

(15. BENT)

Sâye-i şevketvâye-i hazret-i şâhânede kâffe-i mekâtib hâceleri efendilerin lâyıki veçhile cihet-i maaş ve medâr-ı intiaşlarına ve mekteplerin varidatına bakılacak olduğundan haftalık vermekten dolayı aczi olan kimselerin evlâdından hâce efendiler kat'a haftalık ve kömür baha gibi şeyler mutalebe etmeyeler

(16. BENT)

Etfâl-i ibadullahın ilim ve hüner ve hat ve hesap hülâsa enva-ı kemâlât-ı insaniyeyi müstelzim olan ulûm ve fûnûnu okuyup ve öğrenip cahilikten ve hayvanlıktan kurtularak insan-ı kâmil olmaları mahza padişahımız halife-i rû-yi zemin dâme ilâ yevmüddîn efendimiz hazretlerinin kâffe-i ibâd hakkında derkâr olan hüsn-i niyât-ı merhamet ayât-ı şâhâneleri muktezasından olduğuna binaen sıbyân-ı sâlifüzzikr altı yaşına vardıklarında mektebe verilmek hususunda gerek ağniya ve gerek fukara ve köle ashabi ve eytâmın velileri ve vasileri mecburiyette beraber olup bu babta vâhi ve şer' ve

akla münafi olan özürleri kabul olunmayacağına ve meselâ halk evlâdını mektebe başlattıklarında ehibbasına it'am-ı taam ve hâce efendileri ve çocukları zemzeme-i ilâhî ve âmin ile celp ve ikram gibi icra etmekte oldukları tekellüfât-ı mu'tadeden dolayı bazı ashab-ı zaruret tarafından tekellüfât-ı mezkûrenin icrasında kudretim yoktur deyne dûçar olacağımdan evlâdımı mektebe veremiyorum veya hut hâce efendiye haftalık bulmakta aczim olduğundan gönderemiyorum yollu özür eylemeleri melhuz olup halbuki o makule tekellüfü icra edenler müürüvveten icra ve ifa etmekte oldukları cihetle buna mümanaat olunmayacağı gibi tekellüfât-ı mezkûre zaten levâzım-ı şer'iyeden dahi olmayarak bâhusus mücerret gayret-i akran mülahazası ve ibrâm-ı akraba ve nisvan daiyesi ile olduğu vakitte icrası muvafık-ı şer'i şerîf olmadığından olveçhile vukubulacak itizara dahi kulak asılmayacağına mebni o makule acezeden bulunan kimseler hemen evlâdının ellerinden tutup ve mektebe götürüp evlâdım dinini ve şerâit-i İslamiyeyi bilip ve yazı yazıp hesabını öğrenip adam olsun niyetiyle başlatmaları lâzımgeleceği cihetle hâce efendiler bu maddeyi dahi bilip bend-i rabide beyan bulunduğu veçhile o misillü etfâlin esbâb-ı muharrereden dolayı mektebe vermediklerini işittikleri halde Meclis-i Maarif tarafına ihbar ve ifade eyleyeler

(17. BENT)

Mekteplerin cuma günlerinde bütün bütün ve perşembe günlerinde yarım tatilleri olup çünkü Padişahımız velînîmet-i bîminnetimiz şehinşâh-ı âlem efendimiz hazretlerinin matlub ve mültezim-i âl-i mülûkâneleri olduğu veçhile etfâlin sür'at-i kesb ve tahsil-i ilim ve marifet eylemeleri zımnında zikrolunan perşembe günleri yarım tatilinin men'iyle tatilât-ı mekâtibin bundan sonra yalnız cuma günlerine hasr ve tahsisi bâlâda zikri sebkat etmiş olan Meclis-i Muvakkatte müzakere ve tasvip olunmuş ve filhakika ol suretle haftada iki gün tatil çocukların matlub olan sür'at-i tahsillerine bir nevi mani olabileceği vâreste-i kayd-ı delil idüğünden ba'dezîn hâce efendiler mektepleri tatilini yalnız cuma günlerine hasr edeler ve şehri ramazan-ı şerîfe ve bayramlara beşer gün kalarak tatil olunup fakat ramazanın evvelki ve bayramların beşinci günleri mektebe gelinmeğe başlanıp eyyâm-ı ramazan-ı şerîfte dahi minel-kâdim olageldiği gibi birer âzâd olarak çocukları dörder beşer saat okutup mekteplerden âzâd ve yaz ve kış ve sâir mevsimlerde dahi akşam âzâdını muîn efendilerin ifade edeceği saatte icra ve itiyat edeler

(18. BENT)

Saye-i ihsanvaye-i cenâb-ı mülûkânede bazı fukara evlâdına verilmek üzere zikrolunan sibyân mekteplerine icabı miktar piring devat vakıf suretiyle ihsan buyrulacağından ve bunların emanet mal olduğu malûm olmak için deftere kaydolunup üzerlerine birer işaret dahi vazolunması tasmimat-ı âliye icabından bulunduğundan bimennihi teâlâ bunların hîn-i itasında o güne fukara etfâline birer tane verilerek temiz tutulmasına ve kayıp ve şikest olmamasına ve çocuklar mektepten çıktıkları veyahut âhir bir mektebe gittikleri halde ellerinden alınıp mektepte hıfz ve tevkif kılınmasına hâce efendiler takayyüt ve ihtimam eyleyeler

(19. BENT)

Hâce efendilere herkes haline göre şehriye birer kuruştan oniki kuruşa kadar beher haftaya taksim ile vermekte olduklarından yine bu usûl-i kadîme kemâkân icra olunup yani hâce efendiler bu veçhile alıp fakat zikrolunduğu üzere ayda bir kuruş dahi vermeye iktidarı olmayanların çocuklarından haftalık mutalebe eylemeyeler

(20. BENT)

Çocuklar mektepte dersinde ve okumada ve gerek âzâd olup konağına ve evine gider ve menzillerinden mektebe gelir iken yollarda veyahut evlerinde haşarılık yolunda ve vâlideyninden ve velî ve maliklerinden gizli şer'an ve aklen mezmum olan bir kabahat eyledikte o misillü kabahat eden ve dersini okumakta tekâsül ve tembellik eyleyen çocukları hâce efendiler ayaklarını ve kız ise ellerini falakaya koyup değnek ile darp ederek te'dip edegelmişler ise de böyle falaka değnek ile darp şer'i şerîfte olmadığından terk olunup icabına göre rıfk ü nevazişle mektebe ısındırmak muamelesini icra eyleyeler ve hususan dersine güzel çalışan ve rızacûyâne edep üzere harekette bulunan ve vaktiyle mektebe gelip giden etfâl hakkında diğerleri görüp şevk ve gayrete gelmek ve kendilerinin dahi ziyade çalışmalarına ve iktisab-ı edep ve maarife say eylemelerine medâr olmak için hâce efendiler aşağıda duran minderinden kaldırıp yanıbaşında izzet ve taltif için bir minder vaz'ıyla ol mindere âzâd vaktine kadar oturtup ve sâyini artırdıkça daima kavlen ve vaz'an tahsin etmek ve muamele-i lûtfiyye-i mu'tâdesinin fevkinde bir nevi taltif ile bu makulelere ancak derslerine sây için etfâl arasında başkaca bir şan ve meziyet vermek ve vâlideynine dahi sâyini ihbar ile taltif eylemelerini iltimas etmek suretlerini icra edeler ve çocukların kabahatleri dahi berveçhi muharrer derste şeriki olan çocuk hâce

efendinin maksudu üzere dersini güzelce okuyup bellemiş olduğu halde onun yalnız tekâsül ve tembellikten nâşi okuyup çalışmaması cihetiyle dersi geri kalmış olmasından veyahut salîfüzzikr okutulacak Ahlâk risalesinde tafsilen yazılan fena huylardan birini işlemesinden ibaret olarak eğer dersce kabahati vukubulur ise ol kabahat eden çocuk her kimin evlâdı olur ise olsun akranı olan sibân arasında utanacağı keyfiyetle meselâ üst başta olan minderini yaz ise hâce veyahut halife efendinin görebilecekleri mahalde olarak mektep kapısı haricine ve eğer kış mevsimi ise mektebin dahilinde kapının yanına konulup hâce efendi söğüp ve döğmeksizin yalnız dargın çehre ile ol mahalde oturtmak ve kulağını incitmeyecek kadar çekmek ve ırz ve namusa dokunmayacak surette acı söz söylemek misillü şer'an caiz olabilen ta'ziri icra edeler ve kabahati daha ziyade olduğu surette hâcenin münasip gördüğü miktar ayakta durdurulmak ve ayakta durdurulduğu müddet boş bırakılmayıp mektep halifeleri tarafından bilmünavebe dersi her nerede ise tekrar be tekrar okutturulmak gibi hem kendisine faydayı müstelzim olacak ve hem de ziyade ezayı mucip olmayacak surette ve filcümle vücutça müteessir olacak hizmetlerde kullanmak ile âzâd olununcaya değin mektepte bu terbiye ve ta'zirden birini icra eyledikten sonra vâlideynine ve velisine sizin çocuk derse çalışmıyor diye şikâyet haberi göndereler ve kabahati kötü ve çirkin huylar cihetiyle meselâ azâya ve eş-hâsa sebb etmek ve âhirini darp etmek ve risale-i mezkûrede yazılan bed huylardan birini etmekte olur ise etfâl müteessir olmayacak surette yaban asması veyahut yâsemin çubuğu gibi yumuşak şeylerle falakaya yatırılmayarak ve azâ-yı nâzikesi gözetilerek velîlerinin izni ile tahammüllerine göre darb-ı hafif ile darp ve te'dip edeler ve akâid-i İslâmiye kitaplarında muharrer olduğu veçhile yedi yaşında ve mafevkinde bulunan etfâle abdest almak ve namaz kılmak ile tahallûk ve ülfet eylemeleri için velîleri tarafından emir ve tenbih olunması lâzımeden idiğünden hâce efendiler ol yaşlarda bulunan etfâlin mektepte iken namaz vakti duhûl eyledikte abdest alıp namazlarını kıldırmağa ihtimam ve dikkat edip bunlardan on yaşını tekmil etmiş olanlar tenbih olmayarak namazlarını kılmakta tekâsül ve rehâvet ederler ise yine velîleri izni taalluk ederek el ile darp ve te'dip ve eyyâm-ı ramazan-ı şerifte namaz misillü ülfet etmeleri için sinlerine göre oruç tutmak ile dahi emir ve tenbih edeler

(21. BENT)

On dokuzuncu bentte zikr ve beyan olunduğu üzere hâce efendiler haftalık vermeğe muktedir olmayan erbâb-ı zaruret etfâlinde haftalık ve kömür bahası ve hîn-i bed'lerinde ikramiye vesaire mi-

sillû akçe mutâlabe ve ahz etmeyeceklerinden bundan dolayı taraf-ı eşref-i saltanat-ı seniyeden cebr-i noksan olmak üzere kendilerinin bilmüzakere istihsal-i esbab-ı mesruriyetlerine bakılacağı musammem olmağın herhalde daavât-ı hayriye-i cenâb-ı şâhâneye muvazabet ve ifâ-yı hüsn-i hizmet eyleyeler

(22. BENT)

Gerek ağniya ve gerek avâm-ı nastan her kim olur ise olsun vakti geldikte evlâdını ve eytâm ve gulâm makûlesini dahi velî ve ashâbı evvelâ mekteb-i sibyâna ve ba'dehu müddeti hitamında imtihan olunarak mekteb-i Rüşdiyyeye verip orada dahi mahsus olan ulûm-i lâzıme okumadıkça ve okuduğu ve tahsil ettiği imtihan ile tebeyyün etmedikçe alıp bir kâr ve sanata verememeğe mecbur ve bu mecburiyet dahi zat-ı hümâyûn-ı hilâfetpenâhinin livechillâhi te-âlâ katıbe-i teb'a-i saltanat-ı seniyeleri hakkında derkâr olan şîâr-ı celîl-i şefkat ve merhamet-i mülûkânelerinden nâşi te'sis ve takriri irade-i hayriyet mu'tade-i şehinşâhileri iktizâ-yı âlisinden olan terbiyet ve islâh-ı umûm teb'a hakkında vaz' olunan nizamâtın vehn ve halelden muhafaza ve vikayesi tasavvurundan ibaret olmağla hâce efendiler dahi bu hususun tetkik ve taharrisinden hâlî olmayalar ve elhaletühâzihî mekâtib-i sibyana verilecek sinn-i mahdud olan altı yaşını tecavüz etmiş ve fakat muzayaka-i halinden dolayı valideyni kâr ve sanata vermeğe mecbur bulunmuş ve sinleri dahi yedi yaşından onbir ve nihayet onüç haddine resîde olmuş olan sibyânın kâr ve kesblerine mümanaat olunmayıp şu kadar ki bunların akâid-i diniyeye dair ulûmu mekâtipte öğrenmeye sinlerinin müsaadesi olacağı ecilden ulûm-ı muktaziyeyi öğreninceye kadar yine bunlar beher gün sabahları mekâtib-i mezkûreye gelip birer ders alarak bâdehu işlerine azîmet eylemeleri ve çünkü bâlâda beyan olunduğu vechile işbu sibyân mekteplerinde okunması meşrut olan ulûm ve fûnûn meaden ve maaşen kâfi olmamak ve bunun derece-i matlube-ye îsâli mekâtib-i Rüşdiyyede tahsile mevkufl bulunmak hasebiyle zikrolunan esnaf vesaire evlâdından kiber-i sînde bulunanlar mekâtib-i sibyâna mahsus ulûm ve fûnûnu ba'del ikmal mekâtib-i Rüşdiyyeye alınıp esnaftan olanlar bu mekteplerde dahi kezalik sabahları birer ders aldıktan sonra işlerine gitmeleri ve mekâtib-i Rüşdiyyeye siyâk-ı mezbur üzere tamam iki sene müdavemete icbar olunarak ba'dehu daire-i mecburiyetten âzâde olmaları ve meselâ bunlardan sinni onüç haddine takarrüp ederek mekâtib-i sibyânda ulûm-ı mahsusayı ikmal birle bilimtihan zikrolunan mekâtib-i Rüşdiyyeye dahil ve bir müddetçik devam ile sinni tamam onüç raddesine vasıl oldukça mezkûr mekteplere nekadar müddet devam etmiş olur ve onun üye-

rine zikrolunan iki sene müddet-i mahdudeyi ikmale ne miktar vakit lazımgelir ise nizam-ı mevzuunun husûl-i usûl-i ittıradisi zımnında ol müddeti ikmale kadar yine mekâtib-i mezkûreye müdavemetle birer ders alarak itmam-ı müddet-i mahdudeye icbar olunup ondan sonra tahyir olunmaları ve bu usûlde kendilerinin bir güne mecburiyet tahtında bulunmaması ve sin-ni mezkûrun fevkinde olan yani onbir yaşından on altı yaşına kadar bulunan bîvâyegân-ı ilim ve maarifin dahi esnaftan oldukları halde kezalik beher gün mekâtib-i sıbyâna ve ba'dehu mekâtib-i Rüşdiyyeye gelip birer ders alarak zaruriyat-ı diniyelerini öğrenmeleri ve meselâ zikudret evlâdından olup ve esnaftan olmayıp da serseri gezer makuleden olur ise o makulelerin nizam-ı daimîye tatbikan külle yevm devam eylemek üzere bilicbar dört sene müddet mekâtib-i sıbyânda ve iki sene müddet dahi mekâtib-i Rüşdiyyede tahsil-i ulûm-ı lâzime eylemeleri irade-i seniye mukteza-yı âlisinden olmağla işbu bend bend zikr ve beyan olunan hususat-ı hayriyeyi ber mucib-i irade-i seniye icra ile cümlemize vacip olan dua-yı beka-yı hazret-i zilyetpenahîye can ve gönülden mevazibet ve müdavemet vacibe-i zimmet ve lâzime-i diyaret olduğu müstağni-i beyan ve işaret olmağla heman Hakk-ı sübhane ve teâlâ hazretleri zât-ı şevketsimât-ı hazret-i şehinşâhi imam-ül müslimîn ve halife-i rû-yi zemîn velînimet-i âlemiyân ve bâis-i emn ü emân-ı kâffe-i teb'a ve zir-i destân Padişahımız efendimiz hazretlerini ilâ kıyamessâa taht-ı saltanatta pâyidar ve bunun gibi nice nice âsâr-ı hayriyeye muvaffakiyet ve enva-ı fevz ve iclâl ve şevket ile mazhar-ı mesarr ve nâil-i üçür-ı bîşümâr eyleye âmin

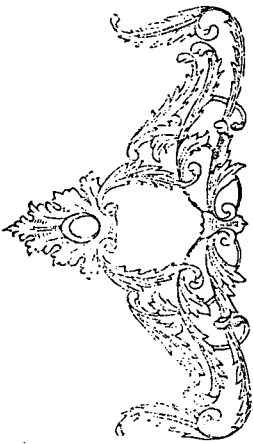
(23. BENT)

Cenab-ı vâcib-il vücud Padişah-ı dîn-i İslâm ve şehinşâhi mebzûl-il in'âm dâme fî eriketihilâfeti mâdâm-el eyyam efendimiz hazretlerinin ve kendilerine vedâ-i cenab-ı kibriya olan kâffe-i berâyanın husûl-i kemâl-i asâyiş ve rahatlarına ve saadet-i hal ve emniyet-i can ve mal kaziyelerine masruf buyurulan lûtf ve himmet-i şâhânelerinden başka dünya ve âhirette sebab-i fevz ve necâtımız olan ulûm ve ma'rifetin neşr ve terveciyle herkesin indallah ve idnennas mezmum bulunan rezilet-i cehâletten kurtulup iktisab-ı ilm ü kemâl eylemeleri esbabının istihsaline vüfûr-ı sây ve ihtimam buyurmaları nimet-i celîlesinin cümlemiz hakkında derkâr olan hayr-ı amûm ve nef-i cesîmini bilip ifa-yı teşekkür ve mahmideti zımnında padişah-ı enâm hazretlerine ve halce ve sıhhat-ı vücudta zat-ı vâcib-il vücud hazretlerinin bizlere verdiği bunca âlâ ve atâyânın sipâs ve senâsı ma'rızında cenab-ı hallâk-ı âlam hazretlerine dua eylemek vacip olduğuna mebni çocuklar sıgar-ı sinlerinde dîn-i İslâm

ve padişah-ı enam ne demek olduğunu anlayıp ve bu nimet-i ulyâya şükriin vücûbunu idrak eyleyip ömrü oldukça eda ve ifasını unutmamak ve bununla tahallûk eylemek için beher ikindi âzâdı vaktinde bir fâtiha-i şerîfe ve üç ihlâs-ı şerîf okutturulduğu akabinde bir kere de zîrde yazılan duayı tilavetle çocuklara bir ağızdan âmin çağirtalar

Bismillahirrahmanirrahim Elhamdülillahirabb-il âlemîn vessalâtü vesselâmü alâ seyyid-il mürselîn ve alâ âlihi ve ashâbini ecmaîn Hakk subhânehû ve teâlâ hazretleri velînimetimiz olan padişah-ı dîn-i Islâm ve bâis-i asâyiş-i enâm Sultan Abdülmecit Han halledallahu mülkehû ilâ yevmiddîn efendimiz hazretlerinin ömrünü ve nusretini ve şevketini müzdâd ve her bir maksûd-ı hümayûn-ı şâhânelerinin husulüyle zat-ı şâhâneleri bermurat ve işbu mektepler ihsanında muvaffakiyetleri misillü nice nice hayrat ve hasenata ve şân-ı devlet-i Islâmiyeye dair enva-ı meratibe mazhar eyleyüp ve bilcümle erkân ve ulemâ ve vüzerâ ve kâffe-i hademe-i saltanat-ı seniyeye tevfikler ve asâkir-i berriyye ve bahriyye ve haccac ve misafirine selâmetler ve kâffe-i ashâb-ı hayrat ve bilcümle mevta-yı mü'minîn ve mü'minata mağfiretler ihsan eyleye âmin

Fî 21 R Sene 1263

بودفمه امر وازاده خیرت افاده حضرت شاهان مو چشمه ویرلان نقتانده
تظیفنا طغفانک تعلم وندرسی وقریه لری فوجهاله جرای انباری لازیکه بکنده
دار صبیان مکانی خواجه جری اقدیره اعطا اوانسه حتی نمایا ندر

خواجه اقدیر مکتبیرنه ویرلان چون جملری من الذم اوله کلامتکی
وجهله القبا چون شدن بافلا ده رق یونک خندانمفکره عم جزو شریخی
وصر سبله ساز اجزای شریفه قرآبدینی تعلم پرله شتم ابدیره بکلری
درکار اولوب فقط دیر تصالی و تقدس حضرت تازی روح جسم عالم ومدار
فیوضات ام اقدیر یادشاهم حضرت تازی عم وشوکت واقبال فراوان
احسان وسایه مکر شوائه حساب ملوکا تازی الالابد اولر لر مزه سببیا
بیروزسون مبارک ذات ملائکصفان شاهانه لریه موهبه زاینه اولان خصمت
بهمنای مهارفشانای و فطانت کامله شاهانه لری اقتضایه اطفال
عباد الهام سهولت اسباب تعلم و تظیری اخصیایله از وفده صرف
مسافر قلیله پرله آکتاب علوم ومعارف انگری مراد خیریت متعارف
جساب شهنشاهیبری اقتضای جلیلتن اولشدن نانی مجرد یواسم خیرت
بالناصکره فوه دن فله چیشاری منمنده بو دین اقصم بااراده سنیه
شاهانه بعضی اعلام واجله ذوات معارفه آتاسدن مرکب اولارق

توبیه

﴿ ۳۶ ﴾

ترتیب و تشکیک بیرون مجلس موقده خصوص منصکور بالاطراف
مناکر ووه طالع اولنده طغفانک منبیه مقننه محصباک اصولا بهیلمستان
اولوق اوزره خواجه اقدیر سالف الذکر القبا به باشلیان می بهم حر رفاتی
اوقوقی و صده بو یازیک یواش یازوی دخی اگر تکبری ایچون اونه دهر و
مکه مکره وسینه شور و سائر حوالی عریستانده اوله کلدیگی طالو اوزرینه
یاز و یازیلور سیتوز صورتده طرف اشرف سلطنت منبیه دن هر مکتبه
ازوی مقدار اعطا یوزله جی لودهار اشکال حر و فی یازدیرق مناسب
اوله جندن اشو لوجه اذن مکتبه باشلیان صیلور برودانه وریلوب طلائیم
ایلمکری ا ببت ج سطر تی قابل اولدیقی درجه اول لوجه یازدیقور
حر فاره نخله حر که ویره که قدر اوقوقه قدسکر شکل الف یوزیلور
ویوسایق اوزره برواج کره تکرار و ناعاده ایدر چونکه بعضیایله تعالی
قابلیت صفت کانت طبیعت انسانیده مرکز اولمه جوجخلر کند و کندیوه
قالسه بله لم صور تله بهر حال قلی و یا خود بر جوی الهه اقدقه و صر کب
یولانده کافد دیوار و نخله اوزرینه جزیک کی هندی شیر قره لیمی و قلی
قولانغی بروجده عمار امور طبیعت دن یونقی والتسه مرکز طبیعت
بشیره اولان برینک اذی عارسه و تکرار اوله فصله چینه جخشده شه
اولمانی ملاسبه سبله خواجه اقدیر یواسمه دقت و مهارت ایدر کنتی
صبیا نه بر طرف دن الف با جز شدن اوقوقه رق و بر طرف دن دخی بر وجهر
هر دسی اوجه به یازدیوه رق حق تعالی و تقدس حضرت تازی کفیش
واجسائی ایله القبا جزقی خندان قدر اطفال قی الجله یاز و یازنده اشدیره
واکر چه قرآن کریمی اوقوقی آتاسنده جی جوجخلو در سلبری ذکر اولان
اوجه دار اوزره رق تعلم و تدریس انگری اطفال سرعت وسهولت
تعامل نه مدار ککی اوله جی تم فندن منبغی ایسه ده بونده بعضی تعلیم
و توقیر و منافی شیر و قوسولوقی احتیالاته منی آتاک قرآینه ناک اولصورتله
اوجه اوزر ایدر یبارقی تعلیمدن صرف نظر اوله آتیده بیان اولنده جی وجهله
ترتیب اولنده جی لغت ترکیه و اخلاقه دایر رساله بی ذکر اولسان اوجه

بازدیره رق تعلیم و تفهیم ابله ل و بوالهاله چو جفارك بلارنده برنجندن لبقه سی
چوق و سیرکی از و اینجنده ایکی قم اوله رق و فلتراش اولیه رق عربستانده
اولدینی اوزره بر دوات بولنسی لازم کلوب اگر چه چو جفاره و ولدین
و ولیری حالرتجه بر دوات الورل ایسه ده کشندن اولمسنه و فلتری
خواجه افتد بلراجوب در و نسنده فلتراش بولنمسنه دقت ایلیمه ل و صبیان
بر وجه محر راوقود بلوب باز دیر لیدینی و قنده جناب حفسک عون و عنای
و کندول بنگ استمداد خلقلیری اله ازمنده قوه تحصیلیه لی تراید ابدوب
اشکال حرفاتی لایقوله اوکرتمش اولد قسارندن فضله حرف و فائک بریرینه
مثلا الف سائر حرفره بنشدیکی و قنده نه شکل بنشور انک با تا نا جا دیو بیه قدر
اولان اتصالی کیفینی و كذلك با و تا و اوجیم حرفلرنک اخر حرفه بنشدیکی
صورتلرنی خواجه افتد لرنک حین تعلیمه بب بت بیج دیو ارانه افاده سبیله
نه رسیده اولدینی اوکرنه جسکری درکار اولوب فقط اوج ذرت بش الی
حرفلی اولان لفظلرنک حرفلری بریرینه بنشدیکی و قنده نصورته باز بلور
اطفال اتی الف با جز شده ایکن حسب الطفولیه ادراک ایده میه جکلرندن
و شوقد لرنک بونله الف با جز شده اولان اشکال حرفی ذکر اولتان لوخزله
باز دیر یله رق تعلیم اولتوبده بمده عم جز و شریفنه چیقده قسارنده ختم
ایدنجه قدر برشی باز دیر لامق دخی مناسب اولیه جفتندن و هر تقدیر کندول بنگ
درساری ایلر و کلوب صرف اوقویه جفاری و قنده یازویه باشلا بوب هر کاته
چیقده قسارنده بلطفه تعالی اوکر نورل ایسه ده کو جکلک و قنده فی الجمله
ککورملری ایلروده زجت چکوب وقت تحصیلی ضایع ایتمایملری مستلزم
اوله جفتندن مثلا الف با جز فی کبی ترکی داندن ثلاثی و ریاضی و خنسانی
و سداسی اسمعلر و کله ل ابله بلغت ترتیب اولنه جتی و هر مکنیه و یر یله جک
اولسبیله لغت مذکورک صحیفه صحیفه اولکی ختم شریف ارا لفسنده
مذکور لوحمل اوزرینه یازدیر مغه و یو وسیله ابله ذکر اولتان اوج و یادرت
و یاخود بش والی حرفلی کله لک نه شکل یاز یله جتی یواس اوکرتمک
و اشوا اشکال حرفی اعلیتندن طولانی قرآندن اولان نظارینه خلل و تعطیل
گنکانه خواجه افتد بیلر سنی و اهتمام ایلیمه ل

مکنه

مکنیه باشلیبان صبیانی الف با جز فی اوقود ل قد نصکره بند اولده بیان
اولدینی و جهله خواجه افتد بیلر عم جز و شریفنه باشلا درلر ایسه ده چونکه
چو جقتی طبیعت و مزاجیجه اطفالک تلذذ ایده چکی شیلر یخی او یون
او یساق و بعض خویسز لقلرا بیک مزاجلرینه غالب اولدیفتمندن هر تقدیر
بیودیکه و عقلی باشنه کلکه با فلتد یقه انسانلق ندر و انسانه با قشبان کوزل
خوی قنفسیدر انلری اوقومق قوتیه دخی اوکرنه جسکری درکار اولوب
فقط کو جکلکده کوزل خوبلرینه اولدینی ولو آدینی دخی بیلسه فالده سی
اوله جفتندن اطفال الف با جز فی تبوب عم جز و شریفنه باشلا دلدقده
الف با جز شده ذکر اولتان اسلوب اوزره حرف و فک و سملری و شکلری
براز اوکرنه جکلرندن و یوقدر یازو او سکرملری یازو و چقار ملرینه مدار
اوله یله جکتندن کندولره موجب تهذیب اخلاق اولق ایچون شرفا و عقلا
کوزل خوبلرندر ونهی اولتان کوتو خوبلرندر انلره دائر مجلس معارف
عمومیه طرفتندن و یر یله جک حرکله ترکی مختصر اخلاق بمدوجه رساله ل رینه
باشلا دبلوب قرآن کریمدن درسارنی الدقدن صکره خواجه افتد بیلر مذکور
رساله دن و یره جکلری درساری الف با جز شده اولدینی مثلا یونه مذکور
اوخمل اوزرینه یاز دیره رق اواصورته تعلیم اید ل

صبیانی اولکی ختم شریفی تکمیل ابله ایکنی ختم شریفنه باشلا دقلری
اشاده دخی مکتبیره تعین اولنه جتی مشق خواجه لی افتد بیلردن جمله
باز و لک اناسی اولان ثلث و نسخ یاز و لری نی تعلیه باشلا دملر و یه ایکنی ختم
شریفنه چانشند ققلری اشاده ذکر اولتان خط تعلیمه برابر فرض عین
اولان عقاید بنده لرنی بنگ ایچون مشهور اولان علمعالم رساله شریفه سی
ابله بخارج حروفی و ترتیل و اداب قرآنیه فی بنگ ایچون کندولره اوله کلدیکی
اوزره مشهور اولان ترکی میجویدی اوقوده ل و علمعالم ابله میجویده اولان
لغات عربیه مستمله فی بابسی اسانی بولنسان لغات ترکیه اوزره و صفات
حروفی دخی مهیا امکن آکلا به جقلری تعبیر ابله شرح ایدرک و معنی مکاتب
تعین اولتان فضیلتلر اولدیلرک افاده ایده جکلری سهولت تعلیم کیفیله

حواجبه اقتدایر تعلم ونهیم ایدوب اول رساله لری ازیر لیکمه
سعی ایدوب

والله یرضایله بنش ویشی انشاقیبندہ یعنی دوتن باشند . مکاتب صیابه
روزه بچکاری صیاب ندن ماعدا صیابک مکاتبه ویرله چکی وقت الی یاشی
تکبیل ایتمش اولدیغی زمان اولوب ایشوب درجه بی بکجه ویردی اولدیغی
مکتبه ویریبوب جاهل و یاغراق امر فرمان ایدهای بی مطاوعت ایجابیلر
شرعا تعریزه مستحق اولغی خجرتدن اولموقله مکتبه ویرلسان صیابی دانای
نخری ایکن ایجنون مستقل مامور اولرله اوموقله والدین وولیسری وکرک
وخلان مختار لری دی مامور اولرله اوموقله والدین وولیسری وکرک
صیابان کوله اولوب ده الی باشند . اولتازک صاحبزادی مکتبه ویرمکله
صیابی نخری بدن غالی اولوب مخلصه زنده اولسیندی حاله اول امره بکر
والدین وولیری طرفه افاده ایدرک دکله مکله کله حاله مجلس مسافر
عوبیه په خبر ویرچکدن بوخصوصه حواجه انقبیلرخی صرف افکار
دوقت وکتبازی جورانه اولموقله مکتبه ویرله چک سنه یعنی الی لیکتمه کاتش
اولوب ده مکتبه ویرلسانم جوجتی خبر الدقلی حاله اول محله تک امام
وختار لری واسطه سبه بلاری وولیری اخطار و افاده ایدیریلوب بوئر
اولماده منتضای اراده علی اوزده جوجکله مکتبه ویردی ایسه مطلوب
حاصل اولمش اوله جیندن ویرمکله تقدیره نخری په مامور اولر طرفدن
مجلس مذکوره خبر ویرله چکی کی انروزخی اخباره مامور ایدوب و ایشوب
افاده و اخبار موی ایتم طرفدن اهل مال وسامحه وکار زاده در دستدر
واقرباسندر دیو خاطر وکول صابدرق وضرق فامد فاشدیردی تکامل
ونوعه کلورایسه چونکه بزرگ احوال کیشی دانای مجلس مذکور جانیندن
جتی وحتی عینی اولنه جیندن ویریلوبه . ونوعه مکتبلان سامحه میدانه
چینه جیندن ویردن طوبانی موی ایتم حلق افاده حرکت ایتم یعنی
کتم همت ایتمش اولر قی حمله مسترک اوله خجرتدن لیکم دهی خطایزه
مسائله تعریزه یکن اجراسی مقرر اولدین اکر کور حرکت ایتم

صیابان

صیابان مکتبلرینه بلاده ذکر اولدیغی قدر معلومان تحصیل ایلمک بیلصکره
مکاتب رندیه به الله جباردن وپوزیک مکاتب صیاب نه وقتلرینه دوتن سنه
مدت حد اعتدال مطالعه قلندیدیندن ایشوب مدت ایجنده صیابان تحصیل
ایتم اولدقلری معلومان تئیب اولدیغی محل و تخصیص قلندیر مکتبه
بهرسنه ایتمان اولوب ایتمان عندله مکتب رندیه په نقله ایختاقی بنیان
اولان صیابان مکاتب رسیده په التوب مکتب صیابانده فی ایله کوش
واوقوش اولدقلری خلیک مافوقده عقائد برکوی رساله سی وتمدان
علوم عربیهدن علم صرف وحقو کابری نام ویند نالده صیابان اولدیغی اوزده
مکاتب صیابانده فقط نلت ولسخ ایدمه ایتمش اوله جبارینه یعنی پنه اشیر
خطارک تعلی الیه برار استکر بیه کوره انواع خطوطدن رفته تعلیمی
ودروانی خطایری وعلوم نامه لریه چک مرته قره چله و مترب اعداد
مطلوب حساب و رقم تحصیل ایدیریلوب سایه شاهانه جوجکله اکتساب
فنون و مسارف اظرافینه نیت خلاصا نه درکار اولموقله کیشیه کوندر دعای
شاهانه په معاومت الیه ایفای خدمتیه قام ایلمیلر

ذکر اولشان ایتمانه مارالذکر دوتن سنه مدتی تکبیل ایتمش وپومنت سنه
ایجنده بند اول و نایندیه تعیین ویرسان اولتان معلومان اکر غامش اولدیغی
ظاهر اولر مکتبلن چیداریلوب ایزتی سنه ایتمانه نه نایلیت پیدا
ایتمدی اکلایلیورایسه برسنه دهی مکتب صیابانده توفیق الیه والماصل
بهرسنه ایتمان اولدیغی اوزده مکتبه باشلادیغی تاریخین اعتبارا نایلیت بی
سنه بو مکتبلرده توقف ایدیرلسی لازم کله چکدن ومدت بزوره یعنی بی بی
سنه ایجنده دهی اکر نیه سارا اولورایسه زایدغی وحق اوله جیندن
ارتقی اوموقله صیاب قیابک بی سنه خاندن صکره مکتبه فالوب قالسندنه
والدین وول وصاحب مختار اولر یعنی استر ایسه مکتبلان لوب
دیلمز ایسه رازدها اوقوسون دیو ایضا ایلمده کورنه مجبوریت مرکزنده
بولساملری اقتضا ایدمچکی درکار اولوب شوقده که ایشوب صیابان مکتبلرینه
مارالذکر محدود اولان دوتن سنه ایجنده حواجه اقتدایر صیابان سعی الیه

ذکر اولتسان مکاتب رشديه به و پرلکه استعداد و قابليت کسب و پيدا
ايللری اوزر زرينه لازمه ذمت ييلوب اگر بو خصوصده پرکونه رخاوت
ونکاسلاری وقوعه اولر ايسه خواجه افنديلر اقرانی ييلرنده و مجلس معارف
اعضاسی ميبانده محبوب فاه جفلمری و عمد و ح اولسه جفلمری ملاحظه
و چونکه بو يابده وقوعه جتی رخاوتدن تخدث ايدہ جک اوينونسز لقی
عموم صيبانه راجع اوله رق نهمت شخص واحد اوزرنده قالمش اوله جتی
جهنله خواجه افنديلر بورا يی دخی کوزله مطالعه برله مسؤل بولدن
توقی و مساعدت ايدہ ل

حفظ قرآن کریم قضیه حسنه سی فرض کفایه اوله رق اشبو فرضک
اضاعتدن وقایه سی لازمه دن اولمقدن ناشی هر تقدیر مقدمات شرعیه
و عربیه تک اوکرمسی کوچکک حالنده سهولت لو اولور ايسه ده حفظ قرآن
کریم خاصه معجزيت اقتضا سنجه انسان ایچسون هر سنده یعنی هر قاچ
باشنده اولسه ممکن اوله يله جکی کونش کبی ظاهر اولوب مع ذلک کوچککده
اولتان حفظده حال بشقه اوله جتی چله عندنده مسل و مقبول اولد بيشدن
بنا برین مکاتب صيبانده بولتسان چوجقلمک معناده خادم تفسیر قرآن اولان
عربی دسرلرينه سکنه و پرلامک شرطيله ذکر اولتان دوت سنه تک ایچنده
حفظی بتون بتون تور مکه کمال استعداد ماد رزادیلری ظاهر حاللرنده
تجزیه و اتمحان ايله معلوم اولان اطفالدن حفظه چالشمق مراد ایدن
اولور ايسه چالشد بریلوب مدت مذکورہ بی مرور ایدرک انجمام حفظ
ایتمانلرک درجه ذکاوت وقوه فهم و کاستلری مجلس معارف طرفندن
تدقیق ايله حفظنی دکله دنجیه دک یته مجلس مذکورک رایله ایشائی جائز
اوله چنندن خواجه افنديلر بو خصوصده دخی اولصورته حرکت
ايلد ل

وجوهات قرآنیه تک تعلم و نشرینه دقت لازمه دن اوله رق فقط بولمک
صبره سی اکثر باقرآن کریمی حفظدن صکره اوله جتنه و صيبان دخی

بسد اکمال الحفظ مکاتب رشديه به نقل اولته جفلمرینه و وجوهات قرآنیه بی
اوقومغه خواهشی اولتسارک مکاتب رشديه ده اوقونه جتی فنون و علومک
تحصیلندن صکره وجوهات تعلیمه استعدادی حاصل اوله يله جکنه بنا
اول امر مستحسن مکاتب رشديه به و پرله جک تعلیمات صره سنده کيفتی
بیان اولته چنندن بو تقدیر کوره ذکر اولتسان وجوهاتی اسبابانله مکاتب
رشديه خواجه رشیک اوقومده زی لازم گاه جکندن بو جهته مکاتب
صيبان خواجه لری افنديلر و وجوهات تعلیمه صرف افکار و وزجت
ايلد ل

بعض مکتبلر ده اطفال ذکر ايله اطفال اثاث مختلطا بریده اوتور دلمقده
اولوب حا لیکه بو کيفیت ملزم عالی بولتان اصول و اداب تربیته منافی
اولد بغه و بوسورته اطفال ذکور و انا تک مکتبلر صره زنده اختلاط
ایندیرلسی جائز اوله جتنه بناه خواجه افنديلر اطفال انا تک صره لری
اطفال ذکور صره زندن بشقه اوله رق تفریق برله بو خصوصه یعنی اطفال
ذکور اطفال انا تک ايله اشوری صحبت و الفت و اختلاط ایتدیرلامسی
امر اهمنه کاليله دقت ايدہ ل

صيبان مکتبلریشک بعضبارنده شرط واقف اوزره موظف باش خلیفه
اولوب و بعضبسنده دخی اولوب لکن خواجه افنديلرک موانع شرعیه
وامور ضروریه لری وقوعنده چوجقلمری اوقومق اوزره تعلیمه مقدر
ولساق و اهلیتی لدی الامتحان ظاهر اوله جتی افنديلردن وظیفه لایقه ايله
پر دباش خلیفه تعینی اراده خیریت عاده حضرت شهنشاهی مقتضای
طالبندن اوله رق بنه تعالی مکتبلرک پر برلینه بعد و قری جهتملری ايله
تسویه سی صره سنده خلیفه سی اولیان مکتبلره باش خلیفه تعینی خصوصه
یاقله جتی ايسه ده الحاله هذه کرک خلیفه سی اولان و کرک اولیان مکتبلر ده
چونکه چوجقلمرک دسرلری برسیاقده اولوب بشقه اوله جتندن
بونلرک خواجه افنديلر دن الدقلمری دسرلرينه و بند اولده بیان اولد بقی

﴿ ۱۰ ﴾

وچشمه روح از نازه چشمازی یادورینه تورت کلان ایچون کیتوریله مذاکره مئننده، برفاچ ختم شریف ایلیش اولان مستغنین اطفا الدن درسا ری بولانسان صیبا به یشفه خلیفه زلفین بره اشیر خلیفه ار درسا رنه، بولان شان کرد ار دن قنقبیله مذاکره ایبلر ایسه اول درسه بولان یشفه شاکردن دخی مذاکره ایبلر خلیفه ونا کرانک بایازده، موجود اولارق اولسان مذاکره کی دکله ملری کتوریلرینه چارچا بوق درسا ری اوکر تکمه وپلاهه مکه سبب اوله جئنندن خواجه اقتدیبلر بواسوره دخی رعایت ووقت ادبوس اشیر مذاکره بیلر مکتیجه خلیفه تعیر ایبلر

مکتبه باشلاش اولان چوجظردن یدری واقراسی وناخو د سادری ایله طشره کیدن اولور ایسه چونکه بنه نعالی سایه حضرت شاهاه ده، طشره اوله اولان مکتبلر دخی اساتنه شکرت اشیا ده اولدینقی کی جنس صورت بوله جئنندن اگر اول چوجتی کتیبکی طشره محالره بولان مکتبه مقدم بر اقدیقی درسدن باشلا بوب وقتی ضایع ایبلرک بدستی ایبلر اوله رک حین هو دنا رنه، ککندور نساک مکتب صیبا به مخصوص اولان علوم وفتون کوروش اولدقاری بالانحصان بین ابلر ایسه اولالله مکتب ایله چسکری کیده چک اولرله رشایه به مخصوص علوی اولاده تحصیل ایله چسکری معلوم اولوب لکن هنوز تکمیل ایتمیش بولمور ایسه اونموریلرینه مکتب صیبا به کیده چک اولدقاریدن خواجه اقتدیبلر نازره طشره ده، اوقوبدینی مذاکره فونقه قلان علوم رساله لرینی تعلیم ایله تکمیل ایندیبلر

ماربالد کر مکتب صیبا به بولسان اطفا الدن درساتده، برخله دن دیگر جمله به وناخو صیبا بوناز ایچنه و بوناز ایچندن درسه حاجته بالانحصان قناره دخی اولاده بیان اولدینقی اوزره طشره به کیده ب کله اسواتسک اجراسی لازم کلوب یقی بولاری حین قنارلرینه کیده چسکری مکتبلر خواجه اقدیبلر اولکن مکتبلر ده اوقوبدقاری درسا ریک جانوقندن باشلا دبلر

﴿ ۱۱ ﴾

بروجه محرر طشره به کیش اولان چوجق اولد اموده، مکتب صیبا ورشدیله به مخصوص اولان علوم وفتون طشره درسه تحصیل ایلیش اولارق مکتب اعداد به وطیبه وحریه وچهره مثلاو مکتب سازه به کتک مراد ایلمککری حاله بالامتحان مارالیان مکتب صیبا ورشدیله، اوقوبه چق علوی تحصیل ایلمککری بین ابلر ایسه ساعده اونوب ایتمیگی تقدیرجه ساعده اولیجه جئنندن خواجه اقتدیبلر بویخصومه دخی تبقه ووقت ایبلر

پرتوال مشروح کرک طشره به کرک مستأ جزا وناخو د تلکاک برخله دن دیگر جمله به وسیله وناشایه نقل وحرزیت ایبلن اطفا الدن برکی مکتبلر ده، درسا ری نزه قاش ایسه کتککری برلره دخی اولردن باشلاملری ایچون خواجه اقتدیبلر طر قنارلرین بلرینه بره بوسله اصطا اولوب صیغیه دن عورتلرینه دخی یله ساق مزبور اوزره خواجه اقتدیبلر بره بوسله وریلر

سایه شوکتوریه حضرت شاهاه نه، کافه مکتب خواجه لری اقتدیبلرک لایق وجهله جهت معاش ومدار اتماتلرینه وکیتارک واردا تته اقله چق اولدینشندن هئندان ورمکدن طر لایق عجزی اولان کسسه لره ک اولدندن خواجه اقتدیبلر قطعاً هئندان وکون بوسا کی شایر مطالبه ایتمیز

افعال عباد اللهک علم وتمر خط وحساب خلاصه انواع کالات انسانی سنلرم اولان علوم وفتون اوقوبوب واکر بوب جاهلکدن وچونانقندن قور بیلر قی انسان کامل اولسری عضا بایشا مز خلیفه وری زین دام ال بوم الدین اقتدسر حضرت لرسنک کافه عباد حقه دن دکار اولان حسن نبات حمر حت ایلن شاهالاری متضامنلر اولدینقه بنه صیبا سالف الدنکر الی باشنه وازدقاریله مکتبه ویران خصوصنده کرک اغیا کرک قنر وکره اصحابی وناشاک ولاری ووسیلری مجبور یته برار اولوب بویله واهی وشرح وعضله مشتاق اولان عندری قبول اولتیجه جفته وینلا خلق اولدی مکتبه باشلا دقنارده اجاسنه اطعام طعام خواجه اقتدیبلری وچوجظردی

زیرمه الهی و آمین جلب و اکرام کی اجرا انگیزه اولدقلاری تکلیفات معناه دن طولانی بعض اصحاب شرورت طرفدن تکلفات مذکورانه اجرا سنده قدرتم یوقلدور دینه دوچار اوله جهنمدن اولادنی مکینه و مسیوم و یا خود خواجه اقدیریه هفتده کال پویقده . عجزمن اولدیندن کوندره قیام یولوا عدل اولقلاری طویقده اولوب حالیکه اوشوقده تکللی اجرا ایدنلر سر قیام اجرا و ایضا ایتکده اولدقلاری جهله بوکامامت اولدیه جتی کی تکلفات مذکوره ذاتا اولزم سرعیددن دخی اولدیه باقی مخصوص مجرد عبرت افزان ملاحظه سی وایرام اقر با و نسوان داعیه سی ایله اولدینلی و قشد . اجرا سی موافق شرع شریف اولدینندن اولوجه و قویجهله جتی اعتدال دخی قولاق اصلیه جهته منی اوشوقده عجز . دن بولسان کیده ل همان اولدینلک اللردن طویقده و مکتبه کونروروب اولام دینی و شرکانه اسلامی بی بیلوب و یازوبازوب حسابی اوکوره اوم اولسون بیقیله باشلاقلاری لازم کله جکی جهله خواجه اقدیریه اولم دخی بیلوب نبد رابنده بیان اولدینلی و جهله اولدیلواطفالک اسباب محرره دن طولانی مکینه و رومقلاری ایتسه کلری حاده مجلس معارف طرفنه اخبار و افاده ایلملر

مکتبلرک جمعه کونلرینه یون یون و پنجشنبه کونلرینه یام تعطیلاری اولوب چونکه پادشاهنر ولی نعمت بیختر شهینشاه عالم ایتسمن حضر لربنک مطالب و نیازم عالم ملوکا ناری اولدینلی و جهله اطفالک سرعتم کسب و تحصیل علم و معرفت ایلاری ضمیمه ذکر انسان پنجشنبه کونلری یام تعطیلک منتهه تعطیلات مکاتبک یوندن مکتبه بالکر جمعه کونلرینه حضر و تخصیصی بالاده ذکر سی سبت ایش اولان مجلس موقته ملذکره و تصویب اولایش و فی الحقیقه اولمور ناله هفتده ایتی کون تعطیل چوققلرک مطالب اولان سرعتم تحصیللرینه بربخ اوله یام ایله جکی وارسته قید دلیل ایدوکلندن بعد ازین خواجه اقدیریه مکتبلی تعطیلی بالکر جمعه کونلرینه حضر ایدملر و شهر رمضان شریفه و بربلرله بیکر کون قافله کون تعطیل اولوب فقط رمضان ای اولمکی و بربلرک ایشی مکتبلی مکتبه کلنکله

بشلا ب

باشلا یوب ایلم رمضان شریفنده دخی من ایتسمن اوله کلدیکی کی بر آزاد اوله رفی جو چقلاری دردیشرساعت اوقودوب مکتبلرک آزاد و یاز و قیش و سار موعظه دخی اختتام ازادنی معین اقدیریه افاده اید . جکی ساهند . اجرا و اعتیاد ایدملر

سایه احسا توبیه حساب ملوکا هده بعض فقر اولدیه و برلک اوزره ذکر اولسان صیبا مکتبلرینه ایجابی مقدار بربخ دوران وقف صورتله احسان بیور یله چندن و یوزلرک امامت مال اولدینلی معلوم اولن ایچون دفعه قید اولنوب اوزر لینه بر اضا درت دخی وضع اولقنی تصمیلات عالیه ایچا بندن بولدینندن بنه نعال یوزلرک حین اعطاس سنده اوکوره فقر اطفالانه برورانه و بربرلرک همبر طویقده و نایب و نکست اولساننه و جو چقلرک کتیدن چیقده قلاری و باعود اخر بر مکتبه کتدقلاری حاده اللردن انوب مکتبه حفظ و توقیف فلسفته خواجه اقدیریه تئید و اهتمام ایلملر

خواجه اقدیریه هر کس حالته کوره شهریه برز غرضدن اونایکی خرشده قدر برهفته په تقسیم ایله وریکده اولدقلردن بنه بواسول قدیمه کالان اجرا اولوب یعنی خواجه اقدیریه و جهله الوب فقط ذکر اولدینلی اوزره ایده برغرو شیدینی وریکده اقداری اولسا نلرک جو چقلردن هفتکل مطالبه ایلملر

جو چقلرک مکتبه درسنده و اوقومه ده کرک آزاد اولوب قوناغنه و اوشنه کیدر و برلرک کتبه کلور اکی بولاره و یا خود اولدنه حشار یاق بولده و اولدینندن و ولی و مالکلرکدن کز لوشرا و عسلا مذموم اولان رفیاحت ایلدکده او مثال قساحت ایدن و درستی اوقومده . تکامل و شبلاک ایسان جو چقلاری خواجه اقدیریه اقلاری و قیر ایسه اللری قلته په قریوب دیک ایله صربا ایدرک تاقیب اید . کلشرا ایسه ده بوله قلده و نکلن ایله شرب شرع شریفنده اولدینندن لیک اولنوب ایجابیه کوره رفی و اولانکله مکتبه

﴿ ۱۴ ﴾

اصنام برقی مناصب سنی اجرا ایلملر و خصومنا درسته که زول جانسان
 و رضاجو یانه ادب اوزره حرکت. بوشان وقتیه مکتبه کلوب کیدن
 اطفال حقیقه بیکر لری کوروب شوق و غیره کلان کند و ارنانک دخی
 زیاده جالشه لریه و انساب ادب و معارفه سنی اهللریه مدارالوقی ایچون
 خواجه اندلیباشاغیبه طوران مندننن قالدروب بان اشنده عزت
 و تظیف ایچون ریتمده وضعه اول مندره ازاد وقتیه قدر اوزر دروب
 رسمی اوزده فله ناما قولا و وضعا تحسین ایتک و ده ساله الطیفه معنده منک
 فونده بروج تظیف اهل بوغولره ایچن درسترلر نه سعی ایچون اطفال
 ارانده یشفه چه برشان و تربیت و یرمک و والدینه دخی سنی ایخار ایله
 تظیف اهللری ایکنس ایتک صورتلری اجرا ایلملر و چو ختارک فایضاری
 دخی بروج محرد درسه شریکی اولان چوجتی خواجه اندلیک مقصودی
 اوزره درستی کوزیله اوقیوب و بله من اولدینی خالده اناک بالکر
 تکامل و تیلکدن ناشی اوقیوب جالشه سنی جهتیه درسی کروزاش
 اولمندن باخورد سالف الذکر اوقیوب جتی اخلاق رساله منده تفصیلا
 بایزبان قضا خورلردن برنی ایشلمدن عابرت اولدوقی اگر درجه قبا جتی
 و قوسولور ایسه اول صاحب ایندن چو جتی هر کیم اولدی اولور ایسه
 اولسون اقرانی اولان صیان ارانده اناه جتی کینه له مثلا اوست باشده
 اولان مندرنی انا ایسه خواجه و ایچو حقیقه اندلیک کوزه یله بیکر
 عله له اوله دخی مکتب قیوسی خارجه و اکر قیش بو سنی ایسه مکتب
 داخانده قیولک بانه قیولوب خواجه اندلی سوکوب و و کیمسین بالکر
 دار عین جهه اهل اولجمله اوقیوب قولا جتی ایچمه جک قدر چکیم
 و رض و ناموسه طوقیبه جتی صورته ایی سو زونک مثلا مشرعا جا ز
 اوله سیلان تیزی اجرا ایلملر و قضا جتی دهها زیاده اولدینی صورته
 خواجه تک مناسبت کوردیکی مقدار ائده طوبردریانی و ائده طوبردریانی
 مدنی بوش راغیوب مکتب خلیفه لری طرفندن بلسایه درسی هر زده
 ایسه تکرار بیکر اوقیوب لری کبی هم کدوبه نالیه منی مناسبت اوله جتی
 و مرده زیاده اذانی موجب اولیبه جتی صورته و فی الله و چورده جتار

اوله جتی

﴿ ۱۵ ﴾

اوله جتی خنده قولا جتی اهل ازاد انجیه دکن مکتبه بوزیه و نسریدن
 برنی اجرا ایلملر نصدکر والدینه و لیسه سربک چوجتی درسه جالشه
 دوش کابیت خیری کوندلر و قبا جتی کوز و جکر کین خولر جهله مشلا
 اعضا و اشخاصه سب ایتک و اخرنی ضرب ایتک و رساله مذ کورده
 بایزبان بخرلردن برنی ایتکه اوار ایسه اطفال تا ز اولیبه جتی صورته
 سیان احمدی و ایچو یاسمن چوجتی کبی بوش شیر ایله نلقیه بایلمدن
 و اعضا سنی باز کیمی کورده لره و ولیر یانک اذینیه کیمیلر نه کورده ضرب
 خشک اهل ضرب و تأدیب ایلملر و عقاب اسلامیه کالبرنه محررا اولدینی
 و جهه بدنی باشده و ما فونده بوشان اطفال ایدست ائی و نماز قلی اهل
 تخلق و الف اهل ایچون و لیسری طرفندن امر و تظیه اوقی لایم دن
 ایدر کندن خواجه اندلیرا اول باشلره بوشان اطفال مکتبه ایکن نماز
 و قتی دخول ایدکه ایست اوب نماز لری قلدیرمه اهتمام وقت ایلملر
 بونلردن اون باشنی تکمیل ایش و ایلر تظیه اولیه دخی نماز لری قلدیه
 تکامل و رخاوت ایدر ایسه نه و لیسری اذنی تعلقی ایدرک الاله ضرب
 و تأدیب و ایلر رضان شریتمده نماز مثلوا الف اهل ایچون شلر نه که کورده
 اوروج طوقی اهل دخی امر و تظیه ایلملر
 اون طوقی بندده ذکر و برسان اولدینی اوزره خواجه اندلی مقصلاک
 و یرمکه مقدر اولیان اربب ضرب ضرورت اطفالدن هفتک و کور به سنی
 و جین بایزده اکر ایسه وسلا و مثلوا ایچه مطالبه و ایچو ایچم بیکر دن بوندن
 طوقی طرف اشرف سلطنت سینه دن چور مقصان اوقی اوزره کدولریک
 بالذکر و استحصا لاسب مسر و بریلر نه باقله جتی معمر اولدین هر ساله
 دعوات خیریه جناب شاهان نه مواظبت و انبای حسن خدمت ایلملر
 کرک انبیا و کرک علوم ناسدن هر کیم اولور ایسه اولسون و قتی کلکه
 اولدی و ایسام و ظلام مقوله سنی دخی ول و اصحاب اولا مکتب صیبا
 و بعد مدنی خنده امتحان اولدوقی مکتب رشیه به و یروب اولره دخی

﴿ ۱۶ ﴾

مخصوص اولان علوم لازمه بی اوقومسینه و اوقومسینی تحصیل ایتدیگی
 امتحان الیه بین ایتدیجه الوب پرکار و مستمه و بریمکله مجبور و مجبوریت
 دخی فان همایون علائقنا هک اوجده انعالی طایفه نیت سلطنت سنجاری
 حقه، درکار اولان شمار جلیل شفقت و مرحمت ملوکا کایان نانی نایس
 و قهرری اراده خیریت متعده شهناهارلی اقتضای عالیبدن اولان
 تربیت و اصلاح عموم نیت حقهده وضع انسانیتا قیام و حق و خلیلان
 محافظه و ولایستی تصویبند عبارت اولمله خواجه اندامار دخی و خصوصاً
 تدقیق و تحریک سندن حال اولمدر و الخاطه هودمه کتاب صیبا به و برله جک
 سن محدود اولان الی باشی نجا و از اینش و فقعه معنیانه خاندان طویلی
 والدی کار و صنعه و رنگه تجویز و نطق و شاری دخی بی اینشند اون بر
 نوبت این اوج حدیثه رسیده اولش اولان صیبا تک کار و کسلیرنه
 عاقبت اولغوب شوقدرکه یونلرک عقائد دینی به داغطوری کلیده اکر تک
 سترینک مساعدی اوله حق احلندن علوم مقصیده اکر نتیجه قدر
 یسه یونلر کون صیا حلی کتاب مذکورده کلوب بردرس اهرق
 بنده ایلارنه عزیزت ایلاری و چونکه بالاده سان اولدینی و جمعه اشوب
 صیبا کتیلرند اوقوسی شریط اولان علوم و فنون مددا و مشایخ کافی
 اولتی یونلرک درجه معلولوبه ایصال کتاب رشیدییه تحصیله موقوف
 یونلرک حسیله ذکر اولسان اسطاق و سائر اولاندن کبر رسیده یونلر
 کتاب صیبا مخصوص علوم و فنون بعد الا از کتاب رشیدییه الوب
 اصنافدن اوللر و کتیلرده دخی کلاک صیا حلی بر دررس اذقده مکر
 ایلارنه کتلی و کتاب رشیدییه سیاق مزبور ایزر علم الی منه مدونه
 اجبار اولسه بق بعدله دثر مجبوریتن ازاده اولسری و بیلا یونلر
 سنی اون اوج حدیثه تقریب ایدرک کتاب صیبا بنده علوم مخصوصه بی
 اکل بره یا مختار ذکر اولان کتاب رشیدییه داخل و برمدنکله دوام الیه
 سنی علم اون اوج و راه سنه واصل اولدقه مذکورکله مجبوریت قدرمدت
 دوام ایش اولور و اکل اوزر نه ذکر اولان الی منه مدت محدود بی اکل
 مقدار وقت لازم ایسه نظام موقوف حشک حصول اصول اطراری

مستمه

﴿ ۱۷ ﴾

مستمه اول مدتی اکل قدر نیت کتاب مذکورده به مداوته بردرس اهرق
 اتمام مدت محدودده اجبار اولوب اذقده مکر و تحجیر اولتاری و یواصو رسیده
 کندولر بین کرکه مجبوریت نیتده یونلرک وسن مذکورکله فوئده اولان
 دخی اون بر اینشند اون الی باشینه قد یونلرک بیوانلرک علم و معارف فک دخی
 اصنافدن اولد قاری حالده کتاب هر کون کتاب صیبا به و بعدله کتاب
 رشیدییه کلوب بردرس اهرق مکر و زیارت نیتده لاری اکر کتلی و بیلا
 ذی قدریت اولاندن اولوب و اصنافدن اولوبه سرسری کز موقوفدن
 اولوب ایسه اوقوله لک نظام دائمی به تطبیقاً کل یوم دوام ایلمک اوزر
 بالاجبار درسته مدت کتاب صیبا بنده و اینی سنه مدت دخی کتاب رشیدییه
 تحصیل علوم لازمه ایلاری ازاده سنیه معضای عالیبدن اولمله اشوب
 یاد نیت ذکر و بیان اولان خصوصات خیریه بی بموجب اراده سنیه اجر الیه
 چه مزه واجب اولان دعای نسی حضرت تللیتیاهی به جان کورکلدن
 موابت و معاصوت واجبه نیت و لازمه نیت اولدینی مستثنی بیان و اشارت
 اولمله همان حق سبحانه و تعالی حضرت لاری ذات شوکت حیات حضرت
 شهناهی امام السالین و خلیفه ذی روی زمین ولی نعمت عالیان و باعث امن
 و امان کافه نیت وزیر دستار بادشاهن اقتضای حضرت لاری الی قیام الی انا
 تحت سلطنته ایدر و یونلرک نیت نیت خیر به موقوفت و انواع فوئ
 و اجلال شوکت الهی مطهر مسار و نالی اجور بیته ایلیمه امین

جناب واجب الوجود بادشاه دین اسلام و شهناهی بیذول الامام دام
 فی ارنکة الخلافة امام اقدمن حضرت لاریک و کندولر نیت و نیت جناب
 کبر اولان کافه برانک حصول کمال اسایش و احاطه نیت و سعادت حال
 و ایت جان و مال قضیمار نیت معصوم و یوز بلان اطفاس همت شاهان لردن
 نیت دینا و آخرتده سبب فوز و نجات اولان علوم و معارف کتلی و نیت و نیت
 هر کس عتده و عتده انسانی موقوف یونلرک ذللت جهالتدن فوز نیلوب
 اسکنا سبب علم و کمال ایلاری اسباب نیت اختصاصه و نور سنی و اتمام
 یوز ماری نعمت جلیله استن جله نیت مستمه درکار اولان خیر عم و نیت

﴿ ۱۸ ﴾

جسینی بیلوب ایفای تشکر و محمدی ضمنتده بادشاه انام حضرتلرینه و حالجه
 وصحت و جودجه ذات واجب الوجود حضرتلرینک بزله و پردیکی یونجه آلا
 و عطا بانک سیاس و تناسی هر ضنده جناب خلاق عالم حضرتلرینه دعا ایلمک
 واجب اوادیننه منی چو جقلر صفر سنلرینده دین اسلام و بادشاه انام نه دیمک
 اوادیننی اکلا یوب و یون نعت علیسایه شکرک و جو نی ادراک ایلیوب عمری
 اولدجه ادا و انقاسنی اوتتامق و یوننکله تخلق ایلمک ایچون هر اکندی ازادی
 وقتنده برقا حقه شریفه و اوچ اخلاص شریف او فودرلادینی عقبنده
 برکره ده زبرده یاز بلان دعایی تلاوتله چو جقلره براغر دن امین چاغردهل

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيد المرسلين
 وعلى آله وصحبه اجمعين حتى سبحانه و تعالی حضرتلری ولی نعمت اولان
 بادشاه دین اسلام و باعث اسایش انام سلطان عبدالمجید خان خلدالله ملکه
 الی یوم الدین اقدس حضرتلرینک عمری و نصرتی و شوکتی مر داد و هر بر
 مقصود همایون شاهانه لریک حصولیله ذات شاهانه لری مر مراد و اشبو
 مکینلر احساننده موفقیتلری مثلون نیجه نیجه خیرات و حسنه و شان دولت
 اسلامییه داثر انواع مراتبه مظهر ایلیوب و بالجمله ارکان و علما و وزرا
 و كافة خدمت سلطنت سنییه توفیقار و عساکر بریه و بحریه و جماع و مسافرینه
 سلاسلر و كافة اصحاب خیرات و بالجمله موتای مؤمنین و مؤمناته مفرتلرا احسان
 ایلیه آمین

فی ۲۱ ر سنه ۱۲۶۳